

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»
Факультет управління персоналом, соціології та психології

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

ОСВІТНЬО ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Менеджмент соціальної сфери
073 - Менеджмент

Форма навчання: _____
(очна (денна), заочна, дистанційна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «**Управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення
пандемії коронавірусу COVID-19: виклики та можливості**»

здобувача Москаленко Катерини Юріївни

(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: доктор економічних наук,
професор Маршавін Юрій Миколайович
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: доктор економічних наук,
професор Лопушняк Г.С.

(підпис)

Київ 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Факультет управління персоналом соціології та психології

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Менеджмент соціальної сфери
073 - Менеджмент

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

О.В. Кир'янова

(підпис) (ініціали, прізвище)

20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Г.С. Лопушняк

(підпис) (ініціали, прізвище)

20__

р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Москаленко Катерини Юріївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

форми навчання очної (денної)

очної (денної), заочної, дистанційної

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи **на тему**
Управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії
коронавірусу

COVID-19: виклики та можливості

Тему затверджено наказом ректора Університету від "_____ " _____ 20__ р. № _____

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1. Теоретико-методичні аспекти управління соціальною сферою

Розділ 2. Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на функціонування соціальної сфери в Україні

Розділ 3. Напрями поліпшення управління соціальною сферою в умовах пандемії

Об'єкт дослідження: є управління розвитком соціальної сфери в Україні

Предмет дослідження: є сукупність науково-методичних і практичних аспектів управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи: поглиблення теоретичних та методичних підходів до управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19 на основі формування комплексу практичних, організаційно-економічних рішень, що забезпечують розвиток соціальної сфери у нових умовах.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У Розділі 1

- дослідити соціальну сферу як об'єкт управління, її сутність, структура та особливості;
- охарактеризувати механізм управління соціальною сферою.

У Розділі 2

- визначити проблеми в системі соціального захисту України, спричинені пандемією;
- розглянути негативні наслідки впливу пандемії на систему освіти;
- вивчити вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на діяльність підприємств

- туристичного та ресторанного бізнесу.

У Розділі 3

- з'ясувати розширення джерел фінансування соціальної сфери;
- розробити шляхи удосконалення організації дистанційного навчання учнів та студентів;
- обґрунтувати рекомендації щодо пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на рекреаційно-туристичний та ресторанний комплекси та їх ефективність.

Завдання підготував науковий керівник:

<u>03.06.2022</u>	<u>Маршавін Ю.М</u>
<i>(дата)</i>	<i>(підпис)</i>
<i>(прізвище, ініціали)</i>	

Завдання одержав здобувач:

<u>03.06.2022</u>	<u>Москаленко К.Ю</u>	
<i>(дата)</i>	<i>(підпис)</i>	<i>(прізвище, ініціали)</i>

Реферат

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Робота складається з 3 розділів, з яких перший має 2 підпункти, другий та третій – по 3 підпункти. Перший розділ висвітлює теоретико-методичні аспекти теми управління соціальною сферою, другий розділ є аналітичним, третій - рекомендаційним. Обсяг дипломної роботи – 102 аркуші, включаючи список використаних джерел та додатки. У дипломній роботі є 8 таблиць, 13 рисунків. Під час написання використано 86 джерел. Робота містить результати практичної наукової діяльності:

1. Диплом 2-го ступеня за перемогу у 2-му турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт;
2. Англomовну публікацію у зарубіжній монографії Zielona Góra, Poland на тему «Labor Market Transformation in Digital Economy: Challenges for Ukraine»;
3. Тези виступу на конкурсі у 2-му турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт;
4. Тези, опубліковані у матеріалах конференції «Інноваційна Україна: креативні ідеї та проекти».

Об'єктом дослідження є управління розвитком соціальної сфери в Україні. **Предметом** дослідження є сукупність науково-методичних і практичних аспектів управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19.

Метою бакалаврської роботи є поглиблення теоретичних та методичних підходів до управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19 на основі формування комплексу практичних, організаційно-економічних рішень, що забезпечують розвиток соціальної сфери у нових умовах.

Завдання бакалаврської роботи:

- проаналізувати соціальну сферу як об'єкт управління, її сутність, структуру та особливості;
- охарактеризувати механізм управління соціальною сферою;
- визначити проблеми в системі соціального захисту України, спричинені пандемією;

- розглянути негативні наслідки впливу пандемії на систему освіти;
- вивчити вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на діяльність підприємств туристичного та ресторанного бізнесу;
- з'ясувати можливості розширення джерел фінансування соціальної сфери;
- розробити шляхи удосконалення організації дистанційного навчання учнів та студентів;
- обґрунтувати рекомендації щодо пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на рекреаційно-туристичний та ресторанний комплекси та їх ефективність.

У процесі дослідження було використано такі **методи наукового пізнання**: діалектичний, систематизація та узагальнення – з метою дослідження соціальної сфери як об'єкта управління; загальнонаукові (аналіз та синтез, дедукція та індукція, системний підхід та моделювання) – для вивчення проблем в системі соціального захисту України, спричинених пандемією; економіко-статистичні методи (статистичного спостереження, динамічного, порівняльного та структурного аналізу, угруповання) – для оцінки стану та впливу пандемії коронавірусу COVID-19 на діяльність підприємств соціальної сфери; логічний та інтуїтивний методи – для розробки рекомендацій щодо пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на соціальну сферу; графічний метод – для наочного зображення та структурованого надання інформації, отриманої за результатами теоретичних та практичних положень дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці та вдосконаленні теоретичних, організаційно-методичних положень та практичних рекомендацій, що забезпечують ефективне функціонування управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19.

Практичне значення дослідження полягає у розробці напрямів поліпшення управління соціальною сферою в умовах пандемії.

Ключові слова: соціальна сфера, управління соціальною сферою, пандемія коронавірусу COVID-19, соціальний захист, освіта, дистанційне навчання, туристичний та ресторанний бізнес.

Відгук
про кваліфікаційну бакалаврську роботу здобувача навчально-наукового
інституту /факультету освітньо-професійної програми
факультету управління персоналом, соціології та психології
ОСВІТНЬО ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «Менеджмент соціальної сфери»
Москаленко Катерини Юріївни
(прізвище, ініціали)

на тему Управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення
пандемії коронавірусу COVID-19: виклики та можливості

1. Актуальність теми: визначається необхідністю покращення якості життя населення, як пріоритетного напрямку соціально-економічного розвитку, що вимагає вдосконалення управління соціальною сферою в Україні в умовах подолання наслідків COVID-19, адекватного реагування на нові виклики у разі поновлення гострої фази пандемії

2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи: КБР характеризується витриманістю логічного ланцюга - об'єкту, предмету, мети, завдань роботи та її висновків, взаємозв'язком змісту розділів та підрозділів. Авторка продемонструвала знання специфіки таких галузей соціальної сфери, як освіта і туризм.

3. Наявність самостійних розробок автора Робота виконана автором самостійно, про що кажуть такі аспекти, як розкриття змісту управління соціальним і електронним туризмом в умовах пандемії, аналіз розподілу видатків і пропозиції щодо його раціоналізації, демонстрація власних думок щодо предмету дослідження, особливо у 3-му розділі.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Теоретико-методична цінність роботи полягає в оригінальних підходах до аналізу проблем в системі соціального захисту, спричинених пандемією, впливу пандемії на систему освіти і діяльність підприємств туристичного та ресторанного бізнесу

5. Наявність недоліків. У роботі переважає аналіз нормативно-законодавчих актів щодо теми, об'єкту і предмету дослідження на шкоду розкриттю інших складників механізму управління соціальною сферою, що спричинило зниження аналітичного її рівня і надало окремим аспектам роботи описовий характер. :

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: КБР заслуговує оцінки у 64 бали і допускається до захисту перед ЕК

Науковий керівник: Маршавін Юрій Миколайович, професор, доктор економічних наук (посада, учене звання, науковий ступінь)

Маршавін Ю.М.
(підпис) (прізвище, ініц

16 червня 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ	6
1.1 Соціальна сфера як об'єкт управління: сутність, структура та особливості	6
1.2 Характеристика механізму управління соціальною сферою	11
РОЗДІЛ 2 ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19 НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ	19
2.1 Проблеми в системі соціального захисту України, спричинені пандемією	19
2.2 Негативні наслідки впливу пандемії на систему освіти	28
2.3 Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на діяльність підприємств туристичного та ресторанного бізнесу	36
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПОЛІПШЕННЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	44
3.1 Розширення джерел фінансування соціальної сфери	44
3.2 Шляхи удосконалення організації дистанційного навчання учнів та студентів	50
3.3 Рекомендації щодо пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на рекреаційно-туристичний та ресторанний комплекси та їх ефективність	58
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний соціально-економічний розвиток України пред'являє високі вимоги до людського капіталу, як конкурентної переваги та фактора економічного зростання. Прискорення темпів розвитку соціальної сфери перебуває у прямій залежності від корінного перегляду механізму управління соціальними процесами. За цих обставин регулятивний вплив на відносини у соціальній сфері покликаний створити умови для досягнення системності та впорядкованості у всіх галузях управління нею.

Управління соціальною сферою в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19 передбачає насамперед об'єктивну оцінку соціальної ситуації, наявних ресурсів, визначення сильних та слабких сторін у функціонуванні окремих галузей соціальної сфери та, зрештою, вибору стратегічних напрямів їх соціального розвитку. Необхідність покращення якості життя населення, як пріоритетного напрямку соціально-економічного розвитку, з одного боку, та обмеженість ресурсів та результатів діяльності суб'єктів соціальної політики – з іншого, висувають підвищені вимоги до вдосконалення управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення COVID-19, адекватного реагування на нові виклики та підходи щодо реалізації нових можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували управління соціальною сферою в Україні, можна відзначити праці Я. Б. Базилюка, Т. В. Вонберг, Г. М. Гребенюка, Я. А. Жаліло, В. О. Задоя, Т. Г. Кицак, С. В. Ковалівської, О. О. Коломієць, О. М. Кравчук, Г. С. Лопушняк, А. А. Олешко, О. В. Пікуліної, О. М. Поплавської, С. Г. Рудакової, С. О. Цимбалюк та ін.

Об'єктом дослідження є управління розвитком соціальної сфери в Україні.

Предмет дослідження – є сукупність науково-методичних і практичних аспектів управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19.

Мета роботи полягає у поглибленні теоретичних та методичних підходів до управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19 на основі формування комплексу практичних, організаційно-економічних рішень, що забезпечують розвиток соціальної сфери у нових умовах.

Для досягнення цієї мети поставлені та вирішені наступні *завдання*:

- проаналізувати соціальну сферу як об'єкт управління, її сутність, структуру та особливості;
- охарактеризувати механізм управління соціальною сферою;
- визначити проблеми в системі соціального захисту України, спричинені пандемією;
- розглянути негативні наслідки впливу пандемії на систему освіти;
- вивчити вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на діяльність підприємств туристичного та ресторанного бізнесу;
- з'ясувати можливості розширення джерел фінансування соціальної сфери;
- розробити шляхи удосконалення організації дистанційного навчання учнів та студентів;
- обґрунтувати рекомендації щодо пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на рекреаційно-туристичний та ресторанный комплекси та їх ефективність.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано такі методи наукового пізнання: діалектичний, систематизація та узагальнення – з метою дослідження соціальної сфери як об'єкта управління; загальнонаукові (аналіз та синтез, дедукція та індукція, системний підхід та моделювання) – для вивчення проблем в системі соціального захисту України, спричинених пандемією; економіко-статистичні методи (статистичного спостереження, динамічного, порівняльного та структурного аналізу, угруповання) – для оцінки стану та впливу пандемії коронавірусу COVID-19 на діяльність підприємств соціальної сфери; логічний та інтуїтивний методи – для розробки рекомендацій щодо пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на соціальну сферу; графічний метод – для наочного зображення та структурованого надання інформації, отриманої за результатами теоретичних та практичних положень дослідження.

Наукова новизна, теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Наукова новизна роботи полягає у розробці та вдосконаленні теоретичних, організаційно-методичних положень та практичних рекомендацій, що забезпечують ефективне функціонування управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19. Теоретичне значення полягає у поглибленні теоретичних підходів до проблем соціальної політики в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19, удосконаленні організаційно-економічних засад їх вирішення. Практична значущість дослідження полягає у розробці напрямів поліпшення управління соціальною сферою в умовах пандемії.

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконана за власною ініціативою автора.

Інформаційною базою дослідження є документи та матеріали органів публічної влади України, експертні оцінки та розробки вітчизняних науковців, аналітичні дані, опубліковані в науковій літературі та періодичних виданнях, матеріали, представлені на офіційних сайтах, а також власні аналітичні розробки автора.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ

1.1 Соціальна сфера як об'єкт управління: сутність, структура та особливості

Термін соціальна сфера походить від латинського „social” – суспільний, пов'язаний з життям та відносинами людей у суспільстві та грецького „spharia” – галузь, межа поширення чогось.

Основні функціональні визначення щодо трактування поняття „соціальна сфера” сформульовані в багатьох наукових працях вітчизняних та закордонних вчених. Соціальна сфера як об'єкт наукових досліджень вивчається в фундаментальних роботах У. Беверіджа, Г. Беккера, А. Вагнера, К. Девіса, Дж. Дж. Стігліца, Т. Шульца та ін. Серед українських дослідників даної проблематики слід звернути увагу на праці А. В. Василик, О. О. Герасименко, О. Б. Жука, О. О. Калініченко, А. М. Колота, Г. С. Лопушняк, Н. В. Федірко, А. Г. Ягодки та ін.

Зокрема, у роботі науковця КНЕУ Н. В. Федірко „Публічне управління соціальною сферою”, соціальна сфера визначається у такий спосіб [75, с. 8-9]:

- як сукупність великих соціальних груп, таких як класи, нації, народи. Подібний підхід, характерний для соціологів, заснований на певному рівні суспільного розвитку і має сутнісний характер;
- як сукупність галузей народного господарства, що задіяні у процесі задоволення соціальних потреб громадян. У даному розумінні трактується економістами тільки як соціальна інфраструктура, без урахування діяльності соціальних суб'єктів, їхніх зв'язків і відносин;
- як проміжна пов'язуюча ланка між економічною та політичною системами. Таке трактування розглядає соціальну сферу як несамотійну підсистему суспільства, а як передаточну ланку від економіки до політики;

- як відносно самостійну сферу життєдіяльності суспільства, що визначає відносини між соціальними спільнотами та всередині них, а також між окремими особами з різним соціальним становищем;
- як соціально-трудова сфера суспільства. [75. с. 11-12].

А. Г. Ягодка визначає соціальну сферу як одну з найважливіших сфер життя суспільства, в якій реалізуються соціальні інтереси всіх верств населення, відносини суспільства і особи, умови праці і побуту, здоров'я, відпочинку.

О. Б. Жук виділяє вузьке (з акцентом на забезпечення належного рівня життя громадян) та широке (задоволення потреб суспільно активного індивіда) розуміння сутності поняття соціальної сфери.

Важко не погодитись із О. О. Калініченко, яка розглядає соціальну сферу як комплексну систему.

Для глибшого розуміння сутності поняття «соціальна сфера» доцільно розглянути трактування цієї категорії в різних наукових джерелах (додаток А).

Погоджуючись з підходами вітчизняних науковців щодо сутності терміну „соціальна сфера”, у яких зроблено на акцент на окремих характерних рисах цього поняття, у своїй роботі ми пропонуємо наступне визначення, яке, на думку автора, повинно ґрунтуватися на всебічному комплексному визначенні соціальної сфери і має враховувати соціальну та управлінську складові: соціальна сфера – це цілісна, безперервно змінювана підсистема суспільства, що регулюється соціальними інститутами та забезпечує надання суспільно значущих благ та послуг, спрямованих на розвиток людського потенціалу, підвищення рівня та якості життя населення.

Таким чином, соціальна сфера не має просторових і часових рамок, існує у певному взаємозв'язку з іншими сферами (насамперед, економічною, політичною, духовною, оскільки в них продукуються матеріальні, духовні блага та цінності, реалізуються функції політичного управління суспільством.

На наш погляд, соціальна сфера охоплює такі основні елементи:

- соціальна інфраструктура, що забезпечує доступність та своєчасність отримання соціальних послуг;

- персонал, який здійснює діяльність з надання даних послуг;
- соціальні послуги, якість яких визначає комфортний та гідний рівень життя населення;
- людський капітал як центральна ланка соціально-економічного розвитку.

Всі ці елементи взаємопов'язані, соціальна інфраструктура та персонал призначені для надання населенню соціальних послуг (охорона здоров'я, освіта, соціальний захист та ін.), реалізація яких безпосередньо впливає на якість людського капіталу.

Соціальна сфера характеризується динамічними змінами, позитивна тенденція яких свідчить про її розвиток. Під розвитком соціальної сфери нами розуміється процес її перетворення, який орієнтований на підвищення якості соціальних послуг і відповідає вимогам сучасного суспільства.

Сутність соціальної сфери проявляється через її функції, головною з яких є задоволення соціальних потреб людини (збереження здоров'я, придбання знань, залучення до досягнень культури, відпочинок, гарантована захищеність людей, не зайнятих у сфері виробництва та ін.). Ми погоджуємось з думкою А. Г. Ягодки, що, кінцевим результатом функціонування соціальної сфери є досягнення високої якості життя та соціального розвитку суспільства.

Найбільш поширеним підходом, який підтримують науковці Н. Г. Пігуль, Н. М. Хома, О. В. Кришень, є класифікація соціальної сфери на матеріально-побутову (або соціально-побутову): торгівлю, громадське харчування, пасажирський транспорт, побутове обслуговування, зв'язок; та соціально-культурну: освіту, культуру та мистецтво, охорону здоров'я, фізичну культуру та спорт, соціальне забезпечення, охорону навколишнього середовища.

Основними структурними елементами соціальної сфери є: учасники відносин у соціальній сфері (об'єкт, суб'єкт, який або керує або є керованим); власне соціальні відносини та механізми регулювання.

На рис. 1.1 наведена структура складових соціальної сфери як об'єкта соціальної політики.

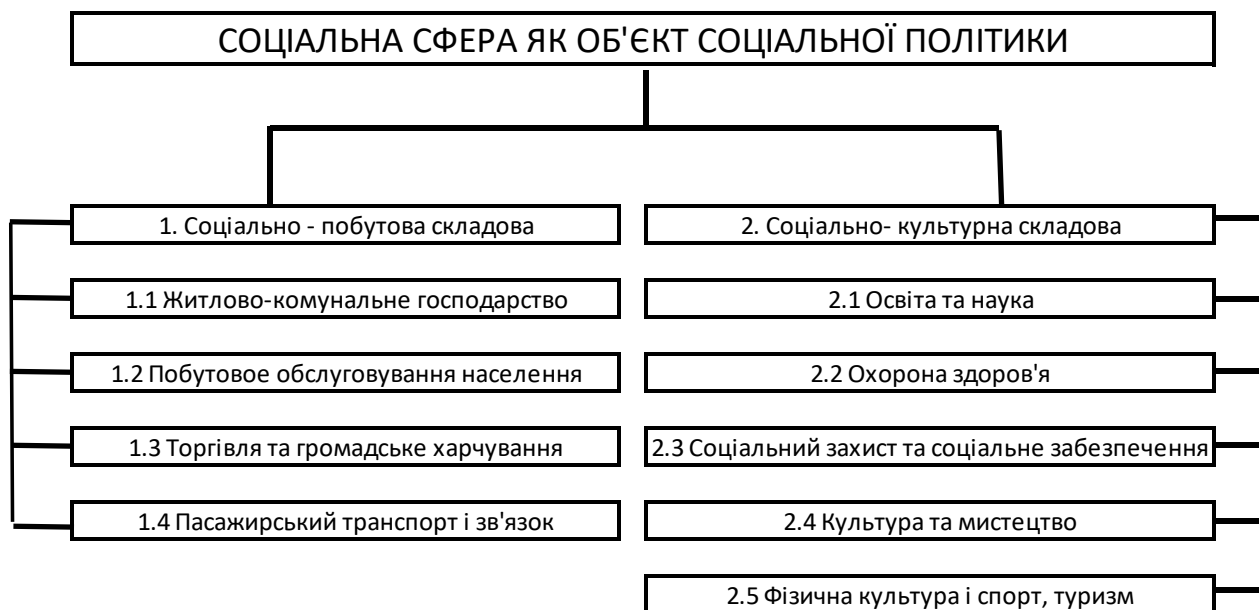

Рисунок 1.1 – Складові соціальної сфери як об'єкта соціальної політики

Джерело: за даними досліджень [11]

Об'єктом соціальної політики виступають соціальні відносини (сімейно-шлюбні, освітньо-виховні, соціально-трудова, житлово-комунальні та ін.), процеси життєдіяльності соціуму (природний та механічний рух населення, диференціація доходів, житлозабезпеченість тощо) і суспільні потреби (медико-демографічні, освітні, трудові, соціально-побутові), які в сукупності складають соціальну сферу країни. Відповідно, інституційну систему забезпечення соціальної політики формують такі чотири групи суб'єктів управління, як: держава через органи влади різних рівнів, громадсько-політичні інститути (рухи, об'єднання, партії, організації), роботодавці та громадяни.

Функціонування соціальної сфери є основою соціальної політики кожної держави, яка відрізняється участю держави у досягненні соціальної стабільності та безпеки, методами і важелями впливу на соціальні процеси, а також ступенем захищеності різних категорій населення і суспільства в цілому. Класифікацію моделей соціальної політики, сформовану на основі історичного досвіду зарубіжних країн, наведено у додатку Б.

Отже, у даному підрозділі кваліфікаційної роботи автором проаналізовані сутність соціальної сфери та її підсистем, які наведені у додатку В.

Що стосується пандемії COVID-19, на думку А.М. Колота та О.О. Герасименко, вектори соціально-трудового розвитку, які у перспективі мають сформувані якісно нову соціально-економічну політику в Україні, використовують інноваційно-орієнтовані механізми подолання дефіциту гідної роботи, має бути:

- використання моделі інноваційного типу зайнятості;
- вдосконалення політики трудових доходів на основі модернізації та підвищення ефективності соціальних стандартів;
- реформування системи соціального захисту через переформатування завдань держави;
- вдосконалення нормативно-правового забезпечення, організаційних та інформаційних заходів, соціальної відповідальності на всіх рівнях та колективних договорів;
- запровадження державними органами, профспілками та організаціями роботодавців конкретних практичних засобів широкого підходу до соціального діалогу;
- розробка нової моделі соціальної держави на основі формування соціально-економічних передумов гідної праці;
- розробка політики у сфері корпоративної соціальної відповідальності;
- модернізація прикладних аспектів колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин [17].

Слід відмітити, що російсько-українська війна супроводжується масовими наслідками пожеж, стихійних лих, катастроф, бойових дій, терористичних актів, тимчасової окупацією, яка має негативні наслідки соціальних подій для мільйонів осіб. Тому, на думку автора, наявність надважких соціальних витрат на супроводження наслідків бойових дій та масового переміщення населення з тимчасово окупованих територій потребує додаткового визначення ще однієї складової в структурі соціальної сфери – спеціальної соціальної структури по боротьбі з наслідками бойових дій, масових руйнувань, бойових поранень та переселенням населення з зони боїв.

1.2 Характеристика механізму управління соціальною сферою

Управління – неодмінний, внутрішньо властивий соціальній сфері процес, у якому діють два типи механізмів регулятивних впливів – спонтанний і свідомий, при цьому, стихійна сила впливає на будь-якій стадії розвитку суспільства, проте співвідношення свідомого і стихійного під управлінням буває різним.

Цілеспрямована соціальна діяльність людей обумовлена свідомими факторами управління. Вона реалізується через специфічні громадські інститути, що становлять сукупність органів та організацій, які здійснюють свідомий вплив на елементи соціальної сфери з досягнення конкретних результатів.

На різних рівнях управління соціальною сферою виділяються суб'єкти свідомого впливу. На загальнодержавному рівні це міністерства соціальної спрямованості (охорони здоров'я, освіти, соціальної політики та ін.), на регіональному і місцевому рівнях – відповідні органи управління, включаючи відділи, департаменти, управління державних адміністрацій і виконкомів органів місцевого самоврядування.

Крім цього, соціальні процеси в суспільстві на всіх його рівнях схильні до впливу політичних, громадських та релігійних організацій. Virізняють такі принципи цілеспрямованого управління: наявність цілей, забезпечення підвищення узгодженості заданих цільових параметрів управління та його фактичним значенням, безперервний оперативний інформаційний потік про стан об'єкта управління, а також зворотної інформації з боку суб'єкта управління, замкнутість управлінського контуру. Управління реалізує комплекс таких функцій: прогнозування, планування, організація, оперативне керівництво, регулювання, моніторинг, облік та контроль виконання.

Ефективність управління соціальною сферою залежить від координації, дотримання балансу взаємодій всіх рівнів менеджменту, вдосконаленні його структури, що вимагає участі значної частини суб'єктів різного рівня.

На думку Н. В. Федірко, з якою ми погоджуємося, управління соціальною сферою – механізм реалізації цілей соціальної політики, заснований на законодавчо встановлених імперативах, що визначають реальний рівень життя населення [75, с. 11].

Управління соціальною сферою полягає у створенні правового простору для її функціонування, а також у здійсненні регуляторного впливу суб'єктів управління. В Україні основи розвитку соціальної сфери встановлені Конституцією України та передбачають проведення єдиної державної політики в галузі культури, науки, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення та екології.

Головне завдання управління соціальною сферою – вплив на сферу життєдіяльності суспільства, безпосередньо пов'язану із задоволенням соціально-економічних і духовних потреб людини, забезпеченням соціальних благ і послуг. Цього можна досягти, тільки сформувавши модель розвитку, засновану на ефективній співпраці різних соціальних груп суспільства, приватно-державному партнерстві.

Соціальну сферу слід розглядати як об'єкт управління (регулювання), як соціальну систему з властивими їй принципами, завданнями, функціями, зовнішніми та внутрішніми зв'язками між елементами, що забезпечують її життєдіяльність [62, с. 227].

В якості керівників (первинних) суб'єктів соціальної сфери, які формують і реалізують соціальну політику у вигляді норм і механізмів регулювання, виступають: державна влада (центральні органи виконавчої влади – ЦОВВ) і органи місцевого самоврядування, а також державні та муніципальні соціальні інститути та установи, зокрема, позабюджетні фонди; недержавні об'єднання: громадські, благодійні, релігійні тощо; комерційні структури та бізнес; приватні особи чи групи осіб. Такі суб'єкти здатні розробити програму дій у соціальній

сфері, реалізувати її та контролювати хід виконання. Керованими (чи вторинними) суб'єктами соціальної сфери є об'єкти соціальної інфраструктури, що знаходяться у підпорядкуванні ЦОВВ первинних суб'єктів управління.

Проведений аналіз показує, що управляючі суб'єкти впливають на керовані суб'єкти та об'єкти за допомогою механізмів регулювання:

- нормативно-правових (розробка та впровадження соціальних норм та стандартів);
- економічних (податки, дотації, санкції тощо);
- адміністративних (контроль за дотриманням правових та економічних норм, примус, заборона, дозвіл);
- інформаційних (збір, моніторинг інформації, аналіз та прогнозування тенденцій розвитку).

Управління соціальною сферою здійснюється за допомогою відповідного механізму. Поняття «механізм» у сучасній науковій літературі стало вельми поширеним. Воно було запозичено з техніки та привнесено в економіку, екологію, біологію, медицину, юриспруденцію та інші галузі знань, у тому числі соціальну сферу.

У науці «механізм» сприймається як система, пристрій, послідовність станів, що визначають порядок якоїсь дії, явища. Інакше кажучи, «механізм» є системою, елементи якої визначають зміну заданого стану.

Механізм управління – це категорія управління, що включає цілі управління, елементи об'єкта та їх зв'язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні та фінансові ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали.

Щодо тлумачення поняття «механізм управління» можна назвати два основних підходи, які розкривають його основну сутність. На думку Л. Я. Сітаря та Р. М. Скринковського, у вузькому сенсі - це інструмент, за допомогою якого генеруються управлінські явища та процеси в організації. У широкому тлумаченні вважається, що це засіб реалізації управлінських рішень, приведення в дію одних

частин керованої системи з метою стимулювання інших частин системи до необхідного руху, спрямоване на отримання позитивного результату. 63].

Складовими частинами механізму управління є методи, форми, засоби, принципи, об'єкти управління, вплив яких здійснюється для досягнення наперед визначених цілей та завдань. Вчені виділили сім типів механізмів управління, зокрема організаційні, економічні, структурні, технічні, адміністративні, державні, інформаційні.

Ми згодні з поглядом О.В. Макарової, яка вважає, що механізм управління включає наступні компоненти:

- цілі та завдання, що стоять перед керованим об'єктом;
- юридичні та економічні закони та обмеження;
- функціональна структура органів керування;
- методи та інструменти управління;
- методи, правила, засоби обробки та передачі інформації;
- управлінські рішення;
- об'єкти управління [32, с. 109].

Таким чином, виділені структурні елементи соціальної сфери мають різний ступінь складності, перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності, спрямовані на вирішення суспільно значущих проблем, пов'язаних з розвитком людини та покращенням її життя та діяльності. Ключовим фактором, що безпосередньо впливає на рівень розвитку соціальної сфери, є витрати держави на утримання бюджетних установ сфери.

Немає однозначного підходу серед науковців до побудови системи управління соціальною сферою.

З позиції системно-управлінського підходу механізм управління соціальною сферою має рівневу організацію, що включає [22, с. 216]:

1) перший рівень – керуючу підсистему (виконавчі органи державної влади, державні органи соціального захисту у центрі та на місцях, органи місцевого

самоврядування, благодійні організації, громадяни, які займаються благодійною діяльністю);

- 2) другий рівень – керовану підсистему (установи соціальної сфери, а також особи, які підлягають соціальному захисту відповідно до соціального законодавства;
- 3) третій рівень – заходи щодо соціального захисту та їх зміст;
- 4) четвертий рівень – соціальний контроль за виконанням нормативних актів про соціальний захист та відповідальність за їх порушення.

3 формально-юридичних позицій управління соціальною сферою реалізується за декількома напрямками: нормативно-правове регулювання, реалізація нормативно-правових установлень та контроль діяльності органів та організацій у соціальній сфері на всіх рівнях управління – загальнодержавному, регіональному та муніципальному.

Об'єктом управління соціальною сферою є людина, при цьому вона одночасно виступає і суб'єктом управління [8, с. 165].

Основні суб'єкти політики у соціальній сфері [15]:

- держава як гарант здійснення соціальної політики;
- суспільство, представлене соціальними спільнотами та інститутами, політичними партіями, громадськими, благодійними, релігійними, культурно-просвітницькими та іншими недержавними організаціями і об'єднаннями;
- людина.

Реалізація соціальної політики відбувається з використанням групи методів: державного регулювання, ринкового самоуправління та суспільних технологій.

Інструментами досягнення стратегічних пріоритетів соціальної політики є наступні: оподаткування; бюджетні трансферти; приватна благодійність; підтримка громадських ініціатив [11 с. 21].

Розробимо у табличному вигляді організаційну структуру управління соціальною сферою в Україні (табл. 1.1).

Зазначимо, що в рамках суб'єктів державного управління станом на 01.01.2022 в Україні створено розгалужену мережу закладів та установ, що

надають соціальні послуги близько 3 млн. осіб, яка налічує майже 2 тис. суб'єктів, а саме:

Таблиця 1.1 – Організаційна структура державного управління соціальною сферою в Україні

Рівень	Суб'єкти державного управління	Основні завдання
I рівень	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, місцеві ради	Розроблення політичних рішень, стратегічне планування та організаційно-правове забезпечення
II рівень	Міністерства й відомства, департаменти, директорати	Розроблення механізмів для організації служб
III рівень	Державна служба зайнятості, Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування	Утворення спеціальної системи, вирішення певних проблем
IV рівень	Соціальні служби, територіальні центри обслуговування одиноких непрацездатних громадян, ЦСССДМ, управління соціального захисту населення	Розв'язання проблеми як окремої ситуації (допомога клієнтам професіоналами: лікарями, психологами, соціальними працівниками – у спеціально створених соціальних службах та установах)
V рівень	Соціальні працівники, парапрофесіонали, волонтери	Розв'язання проблеми як вимоги (визначення сутності проблеми в спеціальних службах або відділах і направлення клієнта до відповідного фахівця)

Джерело: Міністерство соціальної політики України

- 623 центри соціального обслуговування сім'ї, дітей та молоді, з них 26 – в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ);
- 91 заклад соціальної підтримки сім'ї, дітей та молоді, у тому числі 20 центрів соціально-психологічної допомоги, 16 соціальних центрів матері та дитини, 27 соціальних гуртожитків для дітей-сиріт, дітей, які залишилися без піклування батьків, 4 центри соціально-психологічної реабілітації, 6 центри для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, 18 центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з обмеженими можливостями здоров'я;

- 676 територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), з них 83 – у складі об'єднаних територіальних громад;
- 69 центрів соціального обслуговування (в об'єднаних територіальних громадах);
- 286 дитячих будинків для людей похилого віку, інвалідів та дітей-інвалідів, психоневрологічних інтернатів (далі – будинки для людей похилого віку);
- 111 установ для безпритульних та центрів соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний термін;
- 151 реабілітаційна установа для інвалідів та дітей-інвалідів, дітей віком до трьох років, що належать до групи ризику по інвалідності, з них - 8 державних установ, що належать до Міністерства соціальної політики, 143 установи комунальної власності (регіональні, районного та міського значення, в тому числі об'єднані територіальні громади), що належать до сфери управління органів соціального захисту [37].
- Відзначаючи досягнення у створенні та функціонуванні механізму управління соціальною сферою в Україні, слід зазначити наявність невирішених питань, зокрема:
 - низька ефективність діяльності провідних сфер (освіта, культура, охорона здоров'я);
 - значні витрати на утримання управлінського персоналу;
 - повільні темпи запровадження нових технологій;
 - відсутність мобільності систем (повільна реакція на зміну зовнішніх умов та обставин), що призводить до значних затримок у прийнятті радикальних управлінських рішень.
- Визначено риси, що мають найбільший вплив на мінімум ефективності системи соціального управління сферу та суттєво вплинути на кризову ситуацію в Україні – це перманентне протистояння представницької та

виконавчої влади на всіх рівнях; питання взаємовідносин центру та регіонів; злочинність та корупція на всіх рівнях влади.

З метою вдосконалення системи управління соціальною сферою вважається за необхідне провести низку заходів організаційно-економічного характеру як на державному, так і на державному рівні.

- ступінь відповідності напрямків, змісту та результатів діяльності структур управління та працівників тим параметрам, що визначаються функціями та статусом;

- законність рішень та дій відповідних органів управління та працівників, оскільки дотримання правових та інших встановлених норм є елементарною передумовою та дієвою передумовою;

- реальність впливу управлінської діяльності на стан та розвиток об'єктів соціальної сфери, оскільки управлінські рішення, накази та дії нівелюють будь-яку цінність, якщо вони не спрямовані на об'єкти управління та у напрямку

- відповідність їх реальному розвитку та підйому;

- глибина прояву та втручання у рішення та кроки органів управління глибоких та складних запитів, цілей та інтересів суспільства;

- характер і масштаб відносин із трудовими колективами, демократизація функціонування, що за будь-яких витрат, як правило, посилює його обґрунтування;

- вага рішень та позицій державних та управлінських структур;

- доцільність офіційної інформації, інформування та виконання суспільства [37].

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19 НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

2.1. Проблеми в системі соціального захисту України, спричинені пандемією

Поширення коронавірусної інфекції негативно вплинуло на економіку України та погіршило добробут населення. Зростання захворюваності COVID-19, введення локдаунів, закриття кордонів призвели до ускладнення та призупинення роботи багатьох підприємств, а звідси – до звільнення і переводу на скорочений режим роботи багатьох працівників, втрати ними трудових доходів. Відповідно, пандемія спричинила значне скорочення надходжень в бюджети і соціальні фонди, погіршення ситуації у соціальній сфері.

Під впливом пандемії коронавірусу частка населення з доходами нижче величини прожиткового мінімуму в Україні, як наведено у таблиці 2.1, у 2020 р. збільшилася відносно такого ж періоду 2019 р. на 0,5 процентні пункти (з 1,1% до 1,6%).

Таблиця 2.1 – Диференціація життєвого рівня населення України у 2019-2020 рр. за даними Державної служби статистики [39]

Показники	2019 рік	2020 рік	Відхилення
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму:			
млн. осіб	0,4	0,6	0,2
у відсотках до загальної чисельності населення	1,1	1,6	0,5

Продовження таблиці 2.1

Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму:			
млн. осіб	8,9	8,8	-0,1
у відсотках до загальної чисельності населення	23,1	23,2	0,1

За чисельністю населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму у 2020 році порівняно із 2021 роком збільшилося на 0,2 млн. осіб (з 0,4 млн. осіб до 0,6 млн. осіб), що у відносному виразі становить приріст у 50%. Це дуже багато та свідчить про серйозний негативний вплив пандемії коронавірусу нового типу на соціальну сферу – причому цей вплив стосувався передусім найбільш вразливих груп населення.

Якщо подивитися на показник чисельності населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму, то їхня кількість скоротилася на 0,1 млн. осіб, однак у відсотках до загальної чисельності населення відбулося зростання частки на 0,1 процентні пункти. Слід зауважити, що у 2020 р. 8,8 млн. українців мали загальні місячні доходи нижчі за фактичний прожитковий мінімум.

Якщо проаналізувати грошові доходи населення за 2020 рік – саме цей період українська економіка зазнала найбільшого руйнівного впливу пандемії – їхня динаміка у графічному вигляді матиме вигляд, наведений на рис. 2.1.

У січні-березні 2020 р. середньомісячна заробітна плата штатних працівників становила 11 006 грн., однак вже за період січень-квітень її значення скоротилося до 10 864 грн. (на 1,29%), а у наступному періоді, у січні-травні значення середньомісячної заробітної плати ще скоротилося та становило 10 800 грн. (-1,87% порівняно із середнім значення за січень-березень). Наприкінці II кварталу 2020 р. середньомісячна заробітна плата штатних працівників дещо зросла, порівняно із попереднім періодом та становила 10 928 грн., що все одне було меншим за рівень січня-березня на 0,7%.

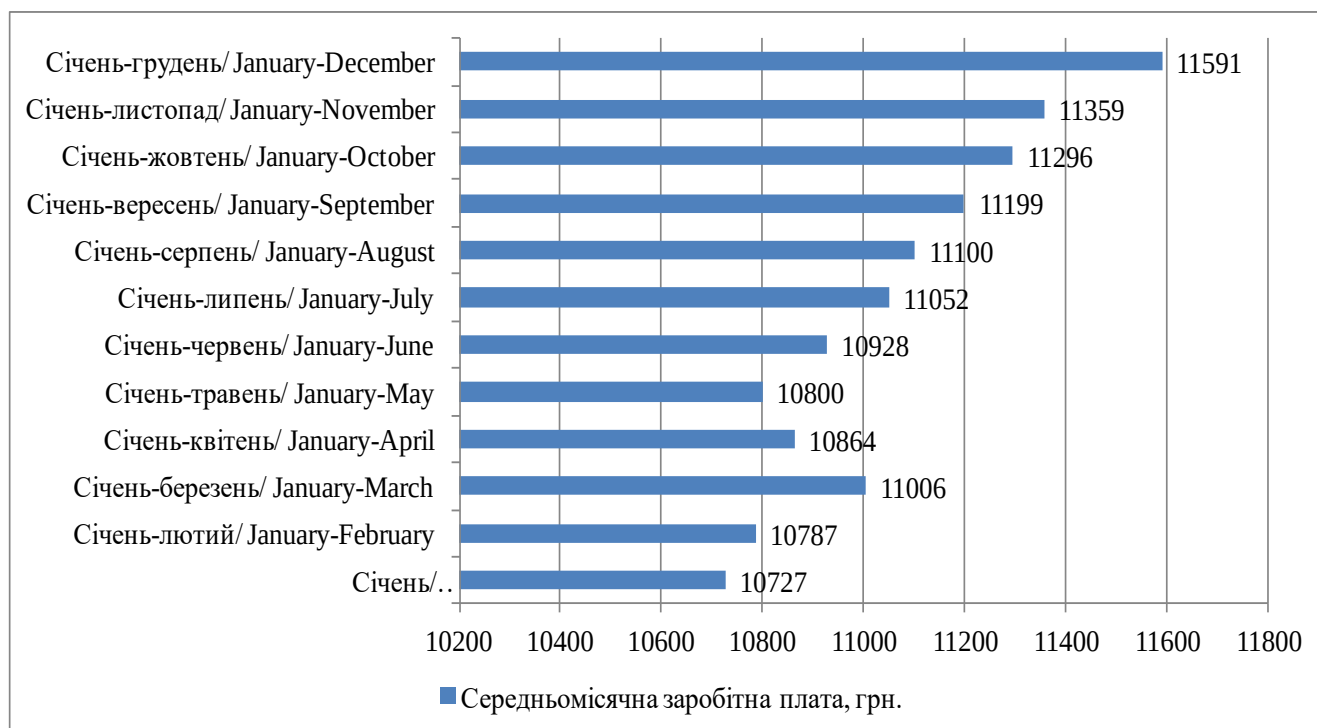

Рисунок 2.1 – Динаміка середньомісячної заробітної плати штатних працівників за період з початку року у 2020 році, грн. [39]

Загалом протягом 2020 р. порівняно з 2019 р. наявні грошові доходи населення зросли – середньомісячна заробітна плата штатних працівників за січень-грудень 2020 р. склала 11 591 грн., однак це відбулося не для всіх видів економічної діяльності – рис. 2.2.

Наведені дані Державної служби статистики показують, що для сфери освіти вдалося запобігти суттєвому падінню середньомісячного показника оплати праці штатних працівників (педагогічні і науково-педагогічні працівники продовжували працювати без скорочення робочого часу в он-лайн режимі; відбулося незначне скорочення показнику їхніх доходів з 8 382 грн. у січні-березні до 8 364 грн. у січні-квітні), в основному, завдяки тому, що це бюджетна сфера, то для індустрії туризму та готельного бізнесу спостерігається значне падіння доходів внаслідок впливу пандемії. Так, якщо січень 2020 р. сфера туризму розпочала із показником середньомісячної заробітної плати штатних працівників 7395 грн., у січні-лютому показник зріс до 7403 грн., то вже у січні-березні відбулося скорочення показнику доходів до 6 853 грн. (-7,4%), оскільки

саме у березні 2020 р. був оголошений найтриваліший та наймасштабніший локдаун в Україні.

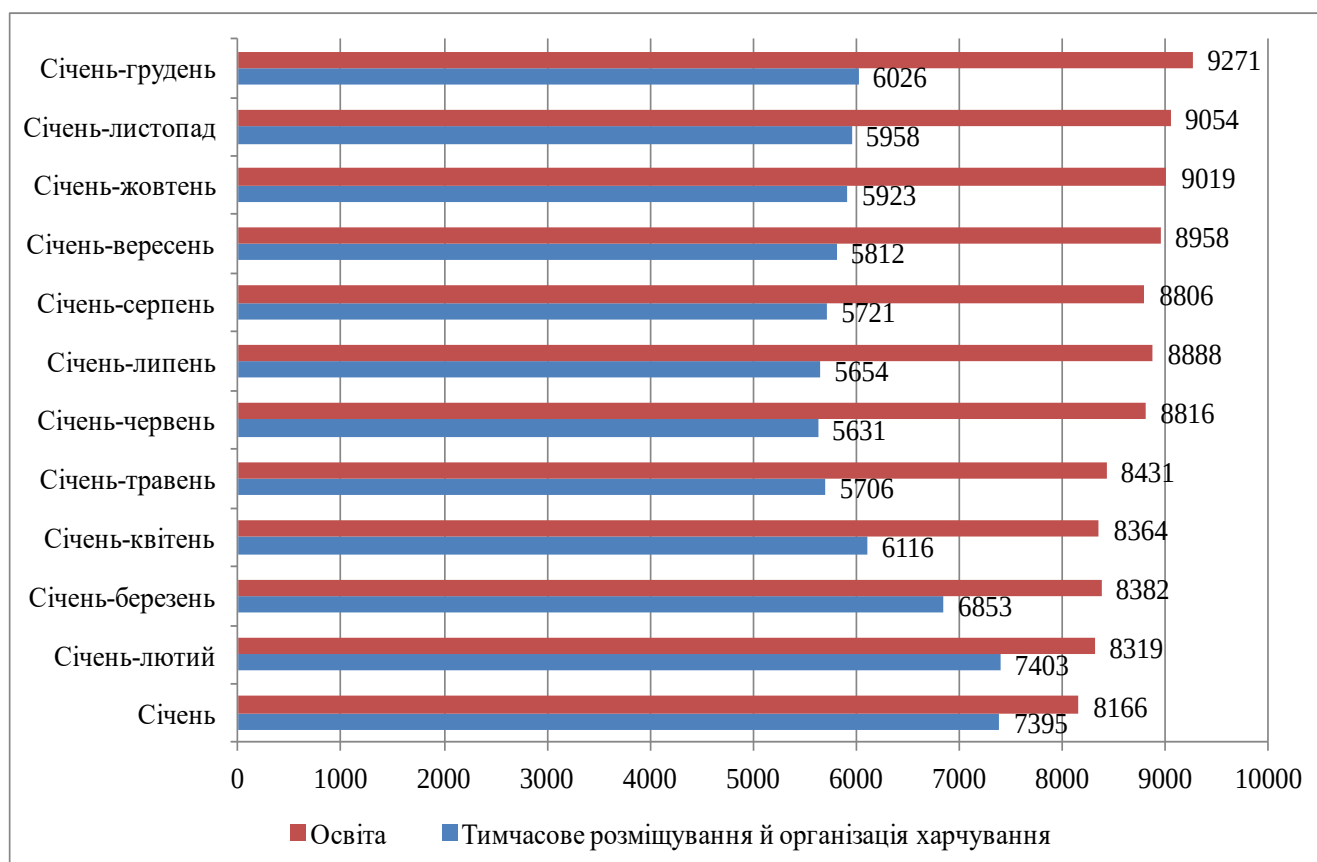

Рисунок 2.2 – Динаміка середньомісячної заробітної плати штатних працівників сфери освіти та туристичної сфери за період з початку року у 2020 році, грн. [39]

Протягом наступних місяців, зокрема, доходи працівників сфери туризму продовжували скорочуватися. Так, показник середньомісячної оплати праці штатних працівників у січні-квітні впав до 6 116 грн. (на 17,4 % порівняно із показником січня-березня); у січні-травні показник середніх доходів працівників сфери готельного бізнесу становив 5 706 грн. (на 22,9% менше порівняно із рівнем січня-березня), у січні-червні цей показник склав 5 631 грн. – що є мінімальним середнім значенням за весь досліджуваний рік. В цілому за рік показник середньомісячної заробітної плати штатних працівників сфери туризму становив 6 026 грн., що на 18,6% менше, ніж показник січня-березня. Наведене надає

підстави для значного негативного впливу пандемії на стан соціальної сфери і соціального захисту в Україні.

Складна економічна ситуація, викликана поширенням коронавірусної інфекції, що призвела не тільки до зниження доходів населення, але й скорочення робочих місць та збільшення безробіття.

За даними Державної служби статистики (табл. 2.2), протягом 2019-2021 рр. відбулося збільшення чисельності зареєстрованих безробітних – від 1 487,7 тис. осіб до 1 711,6 тис. осіб, або на 223,9 тис. осіб (на 15,05%) за вказаний період.

Таблиця 2.2 – Дані щодо безробіття в Україні протягом 2019-2021 рр. [39]

Рік	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	у % до робочої сили	Середня тривалість пошуку роботи, місяців
2019	1 487,7	8,2	5
2020	1 674,2	9,5	6
2021	1 711,6	9,8	7

Як видно, у 2019 р. частка безробітних у складі робочої сили становила 8,2%, то у 2020 р. вона зросла до 9,5%, а у 2021 р. становила 9,8%. Збільшення частки безробітних за період склало 1,6 п. п.

Загалом про суттєвий вплив пандемії коронавірусу на ринок праці, отже доходи населення і фінансові можливості соціального захисту, свідчить також зростання протягом 2019-2021 рр. середньої тривалості пошуку роботи – якщо до початку пандемії безробітний, в середньому, знаходив роботу за 5 місяців, то у 2020 р. термін пошуку становив вже півроку, а у 2021 році – 7 місяців. Зазначене також свідчить про існуючі проблеми для системи соціального захисту нашої країни, що спричинені спалахом пандемії коронавірусу нового типу.

Аналізуючи проблеми в системі соціального захисту України, спричинені пандемією COVID-19, важливо розглянути заходи нормативно-правового регулювання в контексті забезпечення національної безпеки.

В Стратегії національної безпеки України 2020 р. серед поточних і прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України

визначено поширення коронавірусної хвороби (COVID-19). Крім того, поширення COVID-19 в Україні загостило та відкрило системні проблеми у сфері охорони здоров'я, біобезпеки й соціального захисту, недостатню готовність держави до дій у надзвичайних ситуаціях [69].

Для вирішення проблем в системі соціального захисту України ч. 1 ст. 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року [53] було доповнено п. 5-1 згідно із Законом № 169 533-IX від 17 березня 2020 року, який передбачає, що допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу) надається на період перебування у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій [53].

Також ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» додано нову частину, згідно з якою допомога з Фонду соціального страхування з даного страхового випадку становитиме 50 відсотків середньої заробітної плати застрахованої особи незалежно від стажу та фінансуватиметься з шостого дня непрацездатності. Перші п'ять днів оплачує роботодавець [53].

Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на надання додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)», урегулював питання про продовження виплати на період карантину всіх пенсій та допомоги населенню. час відбувається повторна комісія МСЕК та ЛКК про встановлення інвалідності та перепризначення (продовження) пенсій та допомоги на новий період без заяв та без будь-яких документів [47].

8 квітня 2020 року Кабінет Міністрів України затвердив ухвалу про спрощення надання державної соціальної допомоги під час карантину. Документ передбачає таке: державна соціальна допомога, яка була надана раніше, виплачуватиметься за повний місяць без звернення до державних органів; термін

звернення за державною допомогою продовжується на період карантину та 1 місяць після його закінчення; Виплата державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, особам, які не мають права на отримання пенсії, не зупиняється до закінчення карантину у разі пропуску ними строку розгляду.

Також було зазначено, що відтепер орган соціального захисту проводить перерахунок виплаченої соціальної допомоги протягом місяця після закінчення карантину, якщо сума отриманої допомоги була меншою, різниця виплачена, або якщо право на отримання допомоги не підтверджено або отримана сума вища. різницю (трохи більше 20% від суми) протягом місяця після закінчення карантину.

Уряд України зобов'язаний організувати безперебійну роботу програми житлових субсидій та додаткових компенсацій домогосподарствам, які отримують субсидії на оплату комунальних послуг шляхом підвищення на 50% соціальних норм на електроенергію, природний газ, гарячу та холодну воду на період карантину. Також спрощено порядок надання субсидій громадянам, які втратили роботу на карантині та стали на облік як безробітні [45].

Внаслідок цих заходів відбулося значне збільшення витрат на соціальний захист, динаміка яких за 2019-2020 роки представлена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Динаміка основних видатків на соціальний захист в Україні у 2019-2020 рр., тис. грн. [39]

Основні видатки на соціальний захист	2019	2020	Відхилення, %
Охорона здоров'я	120 526 514,4	137 690 898,6	14,24
Соціальний захист сімей	26 790 602,5	22 026 443,6	-17,78
Соціальний захист пенсіонерів	295 902 703,9	326 065 949,5	10,19
Соціальний захист в разі тимчасової втрати працездатності	10 834 335,5	11 088 443,4	2,35
Соціальний захист безробітних	9 898 769,0	18 562 316,7	87,52
Разом видатків на соціальний захист	690 231 276,9	756 100 917,6	9,54

За даними Державної служби статистики загальний обсяг видатків на соціальний захист в Україні збільшився у 2020 р. на 9,54% порівняно із 2019 р., оскільки саме 2020 р. є початком пандемії коронавірусу в Україні. Загалом було суттєво підвищено видатки на охорону здоров'я – на 14,24%, на соціальний захист

пенсіонерів – на 10,19%, та найсуттєвіше – на соціальний захист безробітних, зростання видатків за цією статтею становило 87,52% та напряду пов’язано із зростанням рівня безробіття, як було вказано раніше.

Водночас спостерігалось скорочення видатків на соціальний захист сімей (-17,78%), що пов’язано із необхідністю перерозподілу наявних коштів за пріоритетними напрямками фінансування.

Динаміку загальних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення представимо на рисунку 2.3.

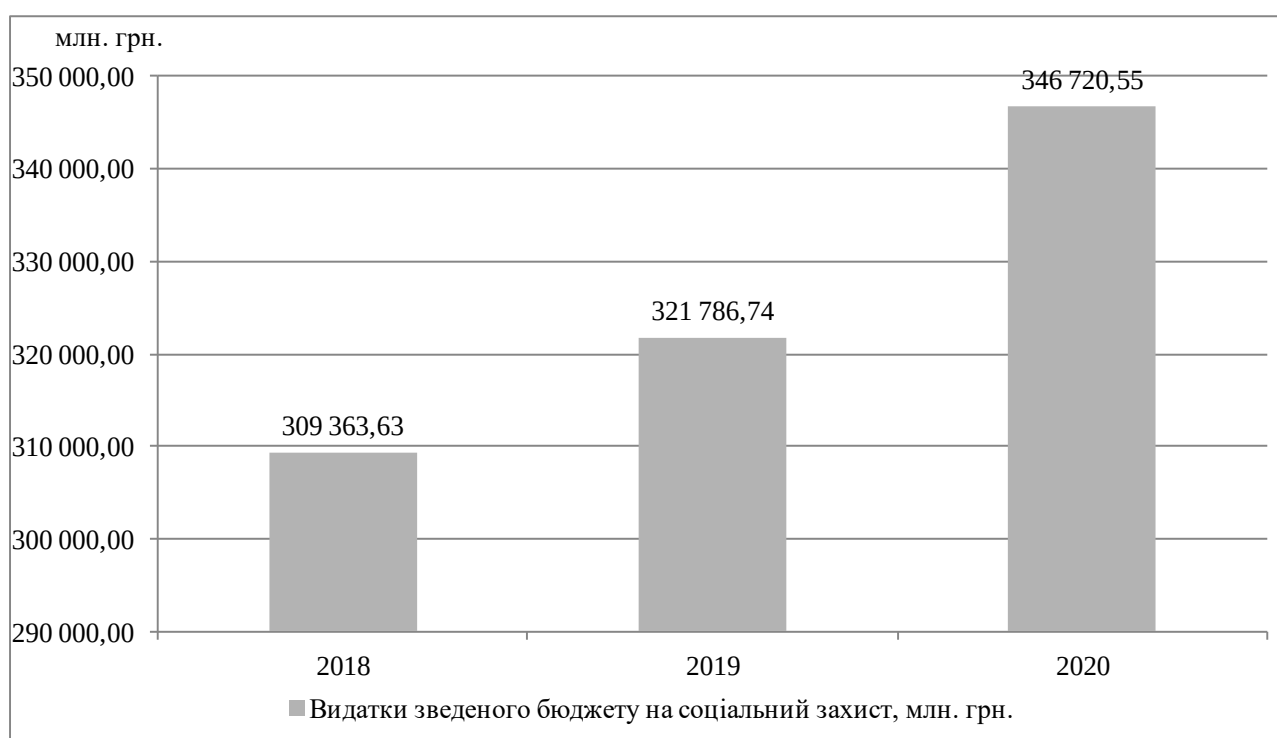

Рисунок 2.3 – Динаміка загальних видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2018-2020 рр. [39]

Таким чином, зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення відбулось з 309 363,63 млн. грн. у 2018 р. до 346 720,55 млн. грн. у 2020 р. – на 37 356,92 млн. грн. (+12,08 %). Якщо порівняти із фактично виконаними загальними видатками зведеного бюджету, то тут спостерігається зростання з 1 250 190 млн. грн. у 2018 р. до 1 595 396 млн. грн. у 2020 р. (+27,6 %). З одного боку, це дало можливість забезпечити соціальний захист населення

відповідно до наявних потреб, з іншого боку, якщо порівняти, то зростання загальних видатків зведеного бюджету за темпом приросту перевищує відсоток зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Динаміку джерел фінансування видатків на соціальний захист за бюджетами покажемо на рисунку 2.4.

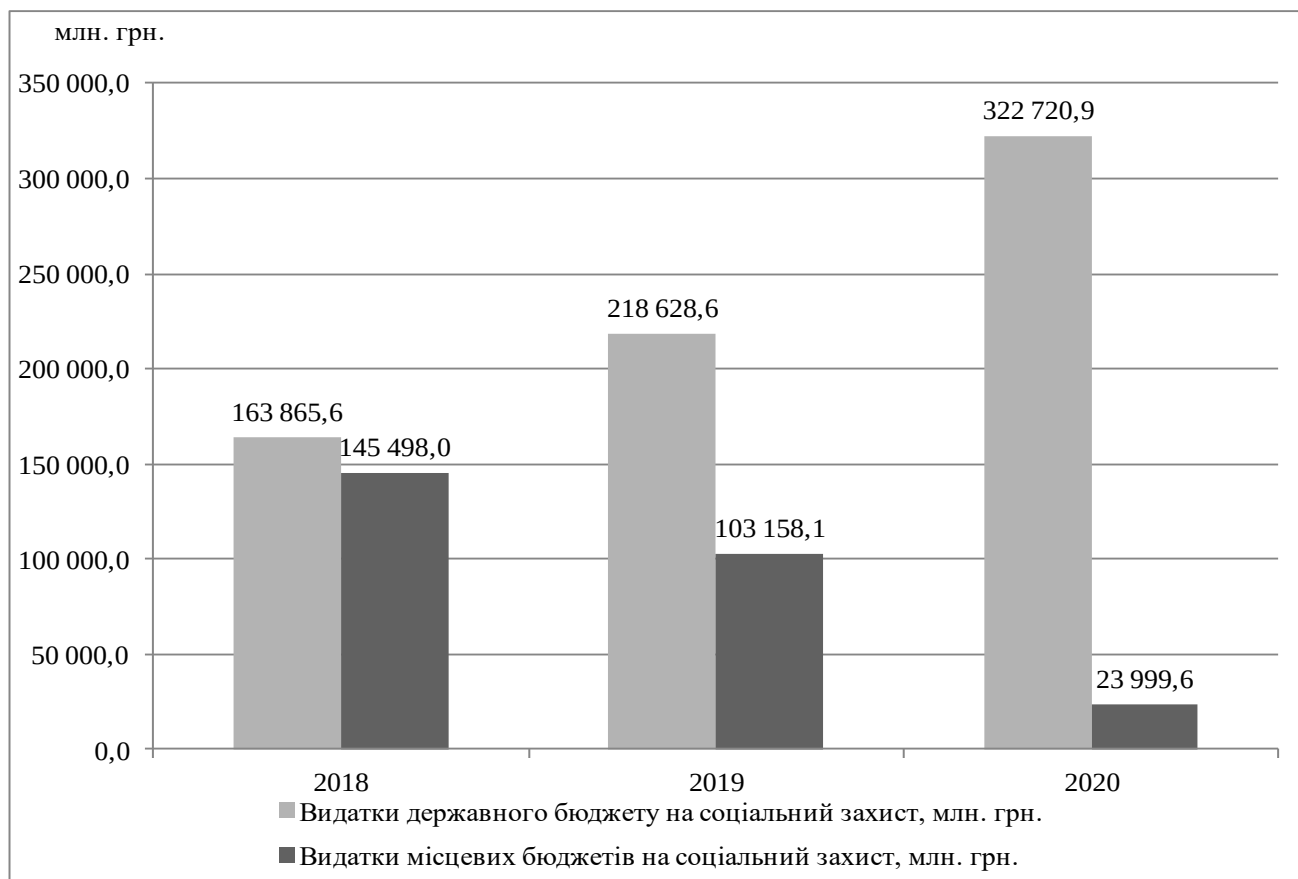

Рисунок 2.4 – Динаміка бюджетних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні за бюджетами у 2018-2020 рр. [39]

Порівнюючи обсяги фінансування, можна помітити, що фінансування з державного бюджету у досліджуваному періоді збільшилося на 96,94%. Якщо у 2018 р. частка державного фінансування видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення становило 52,97%, то у 2020 році його частка становила 93,08%. Загальна зміна частки видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, що профінансована з державного бюджету протягом 2018-2019 рр. становила +40,1 процентний пункт.

Що стосується фінансування соціального захисту та соціального забезпечення з місцевих бюджетів, то тут спостерігається різке скорочення (-83,51%), а частка фінансування скоротилася з 47,03% до 6,92 %, що в цілому є негативною тенденцією, оскільки в Україні внаслідок децентралізації місцеві бюджети отримали додаткові можливості для підтримки громадян та переведення соціального захисту та соціального забезпечення виключно до відома держави обмежує можливості місцевої влади щодо надання населенню послуг щодо соціального захисту.

Отже, зміна паритетності фінансування соціального захисту за рахунок державного та місцевого бюджетів негативним чином відбивається на якості та обсягах наданих населенню послуг.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що у 2020 році фінансування соціального захисту та соціального забезпечення майже повністю забезпечувалося за рахунок коштів державного бюджету, що спричиняє необхідність подальшої розробки більш досконалого фінансового механізму економічного регулювання даного процесу з метою запобігання впливу пандемії коронавірусу нового типу на соціальну сферу України.

2.2. Негативні наслідки впливу пандемії на систему освіти

Пандемія коронавірусу стала величезним викликом для системи освіти. На піку першої хвилі COVID-19 школи, професійні навчальні заклади та ЗВО були закриті та понад 1,8 млрд. дітей, підлітків та молодих людей у світі були переведені на дистанційне навчання у найрізноманітніших формах. Вже 20 березня 2020 р. було закрито повністю або частково освітні організації у 135 країнах, у тому числі 124 держави закрили школи по всій країні та 11 країн закрили школи лише в деяких регіонах. Закриття всіх шкіл країни безпосередньо торкнулося майже 1,3 млрд. учнів у всьому світі (72,9% загальної їх чисельності), тоді як закриття шкіл лише деяких регіонах різних країн торкнулося близько 300

млн. учнів [1]. Були закриті на карантин вищі навчальні заклади у всьому світі. До 18 березня 2020 року ЗВО не відвідувало понад 168,7 млн. студентів [1].

В Україні розпочався масовий перехід на дистанційну освіту, коли тим чи іншим способом передавалися учням завдання, а вони відправляли викладачу виконані роботи. Для багатьох школярів стали працювати радіо- та телешколи, формат яких вперше з'явився у 60-ті роки минулого століття, щоправда, переважно для отримання додаткових знань. На дистанційну освіту перейшли як школярі, так і студенти в тих регіонах, де достатній розвиток отримали інформаційно-комунікаційні технології та можна було використовувати різні платформи, які дозволяли викладачам та учням активно спілкуватися у процесі занять. Тільки останній формат можна розглядати як більш-менш повноцінну заміну очній освіті. Але навіть його багато батьків школярів, самі школярі чи студенти вищих навчальних закладів сприйняли далеко не однозначно, вважаючи, що при переході на дистанційну форму якість освіти погіршується.

Для практико-орієнтованих установ професійної освіти втрати у процесі засвоєння матеріалу були ще більшими. Цим установам довелося терміново перебудовувати свої навчальні плани, аби дистанційно засвоювалися теоретичні дисципліни за недоступністю практичних занять. Але учні цих навчальних закладів здебільшого налаштовані на отримання саме практичних навичок та умінь, тому більшість із них погано засвоюють теоретичний матеріал, якщо він не підкріплений практикою.

З серйозною проблемою при переході на дистанційне навчання зіткнулися і практико-орієнтовані заклади вищої освіти (ЗВО) або практико-орієнтовані факультети/програми всередині ЗВО (медичні та технічні вузи, вузи транспорту та культури, природничо-наукові факультети з великим обсягом лабораторних робіт у навчальному процесі). Вони також були змушені зосередитись на освоєнні теоретичного матеріалу на шкоду отриманню практичних компетентностей.

Відповідно, проблема ліквідації наслідків пандемії в освіті – насамперед у його якості, обсязі та різноманітності реалізованих програм (наприклад, у всіх країнах різко знизилася освоєння додаткових освітніх програм дітьми

дошкільного та шкільного віку) – виходить в освітній політиці на перший план. Не менш важливим стає завдання зниження освітньої нерівності, у якій яскраво виявилася і «цифрова нерівність», пов'язана з доступністю для освітніх установ інформаційно-комп'ютерних технологій.

Крім того, пандемія коронавірусу виявила певну вразливість багатьох стратегій розвитку як систем освіти загалом, так і окремих навчальних закладів, які до пандемії вважалися ефективними.

Всі ці проблеми значно посилювалися неготовністю вчительського та викладацького корпусів до дистанційного викладання. Їхні спроби перенести в дистанційний формат традиційні очні технології навчання не давали очікуваних позитивних результатів, а методиками дистанційного викладання переважна маса педагогів, як виявилось, не володіла. Інакше кажучи, проблема полягала не у залученні онлайн-матеріалів педагогічним корпусом, а у відсутності навичок їх дистанційного застосування.

Введення карантину, пов'язаного з COVID-19, вимагало внесення змін до ряду нормативних актів, а також прийняття нових актів, які б регулювали правовідносини щодо організації освітнього процесу.

Карантин в Україні встановлено Постановою Кабінету Міністрів України № 211 від 11 березня 2020 року «Про запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 в Україні», якою заборонено відвідування навчальних закладів його заявниками. У зв'язку з цим до МОН направлено низку листів та роз'яснень з питань, що виникли під час запровадження карантинних обмежень. Так, листом № 1/9-154 від 11 березня 2020 року МОН рекомендувало розробити заходи щодо забезпечення проведення навчальних занять з використанням дистанційних технологій та навчання відповідно до навчальних планів після нормалізації епідемічної ситуації, т.к. і навіть забезпечити профілактичні заходи. Дало вказівки керівникам дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних, професійне та післявузівську освіту на період карантину: забезпечити реалізацію освітніх програм освітніх організацій, у тому числі шляхом організації освітнього процесу з використанням дистанційного навчання, не залучення до процесу, а

також виконання іншої роботи працівниками освітніх установ (організаційно-педагогічної, методичної, наукової та ін.)... і навіть запровадження гнучкого (дистанційного) режиму роботи працівників освітніх установ "[55].

Листом № 1/9-173 від 23 березня 2020 року МОН роз'яснено, як має бути організований освітній процес у загальноосвітніх установах у період карантину, зокрема в частині режиму загальноосвітніх установ, структури навчального року, процес та ведення класних журналів у період карантину та з окремих питань неповного робочого дня [26].

У листі Міністерства №1/9-161 від 13.03.2020 надано відповідь на питання про організацію оплати праці працівників освітніх установ у період призупинення навчання у зв'язку з карантином [25]. З цього ж питання надіслано спільний лист Міністерства освіти і науки України та ЦК Профспілки освіти і науки України «Про умови та оплату праці працівників освітніх та наукових установ, які перебувають на карантині». Департаменти (департаменти) освіти 17 березня 2020 [59]

Окремий лист Міносвіти № 1/9-179 від 27 березня 2020 р. присвячено атестації вчителів у 2020 р. на карантині[27], а лист № 1/9-182 від 31 березня 2020 р. - організація завершення 2019/2020 навчального року та зарахування до загальної середньої освіти [28].

30 березня 2020 року ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на надання додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби» (COVID19) навчальний рік у навчальних закладах установлюється спеціальними законами. У разі заборони учасникам навчального процесу відвідувати освітні установи, тимчасово, на період проведення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусу (COVID-19), передбачених карантином, встановленим Кабінетом Міністрів України, розпочати та/або дата закінчення навчального року визначається Кабінетом Міністрів України»[46].

На виконання положень цього закону Кабінет Міністрів України також ухвалив Постанову № 392 від 20 травня 2020 року «Про встановлення карантину

для запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2».. Пунктом 3 постанови встановлено, що «на період дії карантину його абітурієнтам забороняється відвідування освітніх установ, за винятком участі у пілотному зовнішньому незалежному оцінюванні, державній підсумковій атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання, вступних випробуваннях, єдиному вступному іспиті. з іноземної мови, єдиний професійний вступний іспит., атестації у формі тестових іспитів ліцензійних комплексних іспитів «КРОК», а також атестація моряків...» проведення професійної та практичної підготовки та державної кваліфікаційної атестації в установах професійної (професійної) освіти, підготовчі заходи для проходження виробничої практики у виробничій роботі, навчання атестації вступників до вищих навчальних закладів та відповідних підготовчих заходів, отримання документів про професію (професійно-технічну) та вищу освіту, участь в освітньому процесі, пов'язаному з освітою дорослих, у публічному захисті наукових досягнень у формі дисертацій та відповідної підготовчої діяльності.

У 2021 році до цих правил було внесено зміни, які продовжили їхню дію на наступний навчальний рік.

У процесі дослідження ми звернули увагу на проблеми, що виникають при організації дистанційного навчання під час карантину:

1. Технічна підтримка учасників навчального процесу:

недостатня швидкість інтернет-з'єднання або його відсутність;

відсутність освітніх ресурсів, здатних повною мірою забезпечити формування знань із навчальних предметів;

у багатьох учасників навчального процесу відсутні сучасні мобільні пристрої, комп'ютери та інші гаджети (особливо у сільській місцевості);

обмежений доступ до комп'ютерної техніки (у сім'ї може бути кілька учнів та батьки працюють віддалено).

2. Психолого-педагогічне та методичне забезпечення дистанційного навчання:

- відсутність досвіду такого навчання як у викладачів, так і у студентів;
- деяким вчителям не вистачає ІКТ;
- ненормований робочий день педагогів (постійний контакт з батьками, перевірка роботи, підготовка до занять та завдання з докладними інструкціями займають багато часу);
- деяким вчителям важко адаптуватися до нових умов навчання;
- низька якість або повна відсутність методичного забезпечення дистанційного навчання з боку методичних служб;
- недостатній контроль за станом засвоєння знань;
- неможливість контролювати дотримання академічної чесності під час виконання домашніх завдань;
- не у всіх учнів ще розвинені здібності до самостійного навчання, вивчення навчального матеріалу;
- небажання деяких студентів вчитися самостійно на онлайн-платформах ;
- відсутність батьківського контролю над дистанційним навчанням своїх дітей.

3. Санітарно-гігієнічні умови організації дистанційного навчання:

- не дотримано ергономічних вимог до подачі матеріалу (різний шрифт, посилання на неперевірені відео, часто з рекламою, занадто багато навчального матеріалу);
- високе навантаження на органи зору (перевантаження роботою за комп'ютером, загальне навантаження не враховується).

Про існування та важливість вирішення цих проблем свідчать статистичні дані та опитування учасників освітнього процесу.

Так, за результатами онлайн-опитування учасників освітнього процесу, проведеного Державною службою якості освіти України у період з 8 по 15 квітня 2020 року, наприклад, організація дистанційного навчання лише з окремих предметів засвідчила майже 14,8% учнів % батьків. Проте 2,7% батьків (з них

71% проживають у містах, 17,3% – у сільській місцевості) заявили, що дистанційне навчання їхніх дітей взагалі не організовано. Аналогічні показники відсутності дистанційного навчання, організованого школами, зазначають учні (1146 осіб, 2,6%). При цьому більша їх частина навчається у міських школах (763 особи, 66,6%) [1].

Результати опитування директорів також підтвердили, що майже 96,9% загальноосвітніх організацій (ЗССО) у період карантину навчання учнів здійснюється з використанням дистанційних технологій навчання. Більшість керівників (75,9%) зазначили, що задіяно весь викладацький склад (найвищі показники у Харківській, Донецькій та Дніпропетровській областях).

Проте майже у 20,1% шкіл дистанційне навчання проводять лише вчителі, які забезпечені комп'ютерною технікою та доступом до Інтернету. При цьому 3,12% опитаних керівників освітніх установ заявили, що їхня школа не перейшла на дистанційний режим роботи з таких причин:

- студенти та викладачі не мають комп'ютерної техніки та доступу до Інтернету (0,76% опитаних керівників);
- більшість вчителів немає навичок віддаленої роботи (1,14%);
- не дозволяє швидкість інтернет-з'єднання (0,81%).

В умовах карантину освітні установи використовують різні форми дистанційного навчання, програми та цифрові послуги. Керівники навчальних закладів зазначили, що онлайн-навчання переважно використовується для дистанційної роботи. Найефективнішими є послуги з можливістю оцінки рівня засвоєння матеріалу – їх використовують 44,88%, без можливості оцінки – 20,27%. Асинхронне навчання із можливістю оцінки рівня засвоєння матеріалу здійснюють 20,55% освітніх організацій.

Викладачі для спілкування зі студентами найчастіше використовують: Viber – 92,4%; інструменти Google – 53,6%; електронна пошта – 57%; Зум – 28,4%.

Ще одна проблема пов'язана із самостійною роботою студентів. Так, серед старшокласників лише 61% учнів виконують домашнє завдання самостійно. 34% учнів виконують їх із сторонньою допомогою, а саме:

- 15,5% користуються Інтернетом;
- 9,6% допомагають батькам;
- 8% виступають разом із друзями;
- 1% працюють разом із репетиторами;
- стільки ж учнів (по 1,5%) використовують підручники з готовими рішеннями домашніх завдань чи взагалі виконують домашніх завдань.

Крім того, було виділено проблему незнання педагогами, особливо школярами, правил інтернет-безпеки, зокрема, 23,4% учнів заявили, що викладачі не розповідали їм про кібербезпеку [1].

Таким чином, найбільш складними у процесі реалізації дистанційного навчання є:

- налагодження ефективної взаємодії з учасниками навчального процесу;
- технічна підтримка;
- методична підготовка;
- організаційні питання, насамперед підготовка вчителів.

2.3. Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на діяльність підприємств туристичного та ресторанного бізнесу

Як було зазначено у першому параграфі дослідження, криза в Україні протягом 2020-2021 рр., що пов'язана із поширенням пандемії коронавірусу нового типу найбільш істотно вплинула на соціальну сферу, погіршила матеріальне становище навіть не таких традиційно вразливих груп населення, як сім'ї з дітьми та пенсіонери, а осіб у працездатному віці, які не мають дітей, у

тому числі молодих людей до 25 років, що досить часто працюють неформально, без оформлення трудових договорів, переважно у сфері торгівлі, туристичного, готельного та ресторанного бізнесу – тих галузей, які найбільш постраждали в період пандемії COVID-19.

Туризм в Україні, як і всюди, зупинився у середині березня 2020 року із закриттям кордонів внаслідок оголошення локдаунів. Подібна ситуація спостерігалася щодо ресторанного бізнесу.

Характеризуючи ринкову ситуацію з опорою на статистичні дані, можна відзначити, що згідно з матеріалами Державної служби статистики динаміка обсягів національного ринку туризму та громадського харчування характеризувалася наступною тенденцією протягом 2019-2020 рр. (рис. 2.5). Для аналізу обрано КВЕД 56.10 «Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування», оскільки цей клас включає діяльність кафе, ресторанів швидкого обслуговування та діяльність ресторанів і барів, пов'язану з доставкою їжі, а також дані щодо кількості туроператорів та турагентів в країні, що відповідає цілям наведеного дослідження.

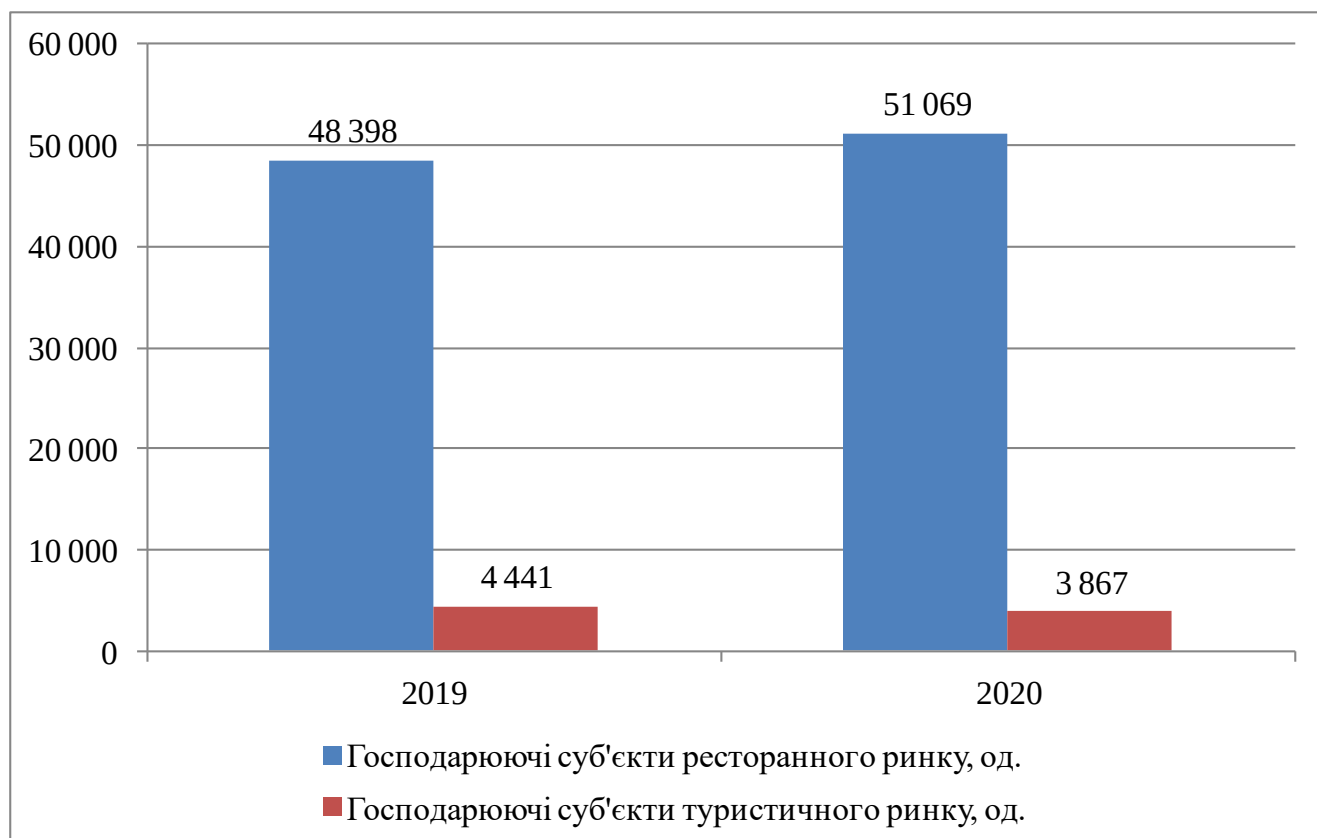

Рисунок 2.5 – Кількість господарюючих суб'єктів українського ресторанного та туристичного ринку у 2019-2020 рр. [39]

Слід зазначити, що стосується сфери ресторанного бізнесу, то наведені дані свідчать про досить стійку позитивну тенденцію протягом 2019-2020 рр. (саме за такий період наявні статистичні дані, за 2021 р. їх поки що не оприлюднено).

Як видно з наведених даних, що період 2019-2020 рр., незважаючи на кризу, що спричинена пандемією, стали роками зростання кількості вітчизняних підприємств ресторанного бізнесу та з надання послуг мобільного харчування на внутрішньому ринку – за підсумками 2019 р. визначено 48 398 господарюючих суб'єктів у наведеній сфері, а за підсумками 2020 р. відбулося їхнє зростання до 51 069 од. (+5,5% протягом періоду).

Водночас відзначимо, що для сфери туризму спостерігалася інша ситуація протягом всього періоду – зокрема, у 2020 р. відбулося скорочення кількості господарюючих суб'єктів українського туристичного ринку – на 12,9%, це

свідчить, що ринок туристичних послуг продемонстрував стійке скорочення по відношенню до попереднього періоду внаслідок пандемії. Це пояснюється тим, що криза, яка торкнулася туристичного ринку та індустрії гостинності, мала значно більш системний та поглиблений характер, ніж для ресторанного ринку, який все ж так мав можливості хоча б частково працювати під час локдаунів.

Якщо подивитися на дані щодо товарообігу підприємств ресторанного бізнесу та з надання послуг індустрії гостинності за відповідний період, які наведені на рис. 2.6, то можна відзначити скорочення товарообігу у 2020 р. – для ресторанної сфери майже на 5% (4,64%) у порівнянні з показником 2019 р. Що стосується сфери туризму, то тут ситуація є значно гіршою – товарообіг у 2020 р. скоротився з 15 925 млн. грн. до 8 316 млн. грн., майже на 50 % (47,78%).

Тобто, за даних товарообігу можна підтвердити попередній висновок про значно гірше становище туристичного ринку, порівняно із ресторанним.

Для повноти аналізу доцільно також порівняти річну динаміку зміни кількості зайнятих у сегменті тимчасового розміщення та надання харчування. Тому для отримання більш об'єктивної картини наведемо динаміку зайнятих у цих секторах на рис. 2.7.

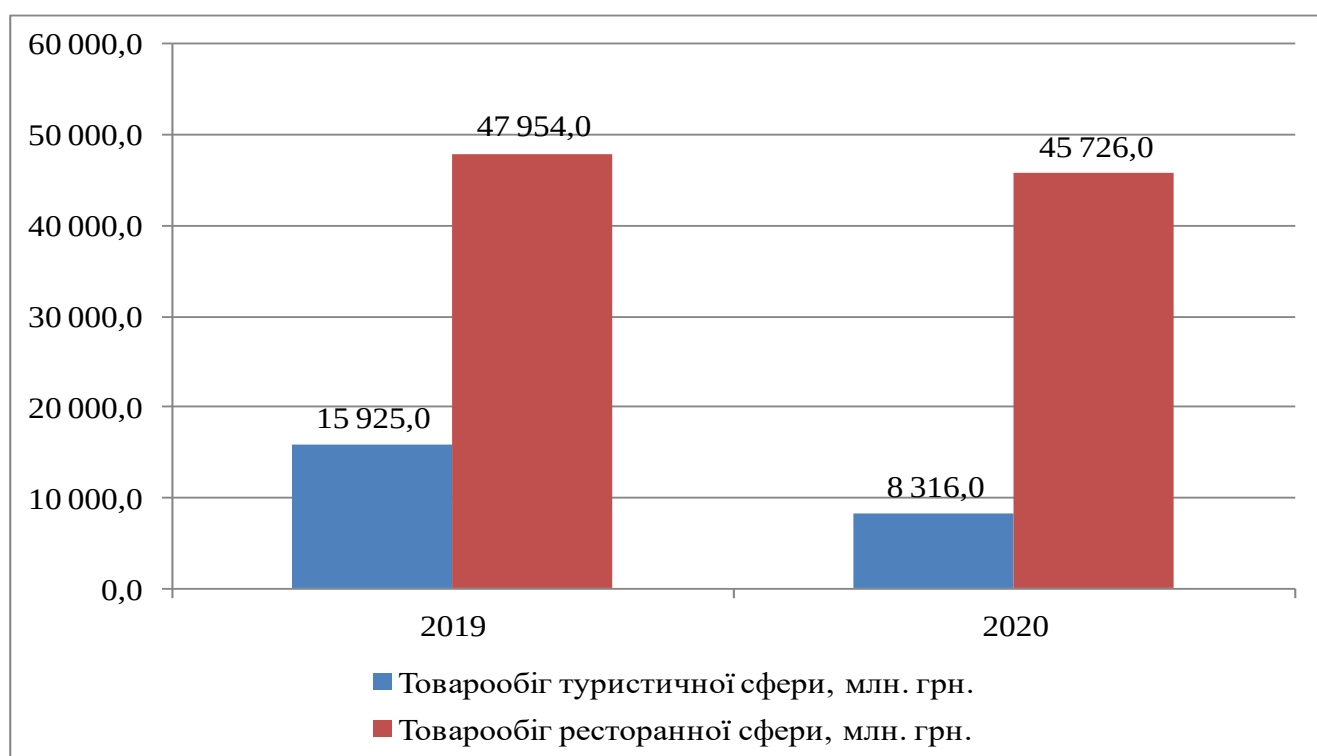

Рисунок 2.6 – Товарообіг господарюючих суб'єктів українського ресторанного та туристичного ринків у 2019-2020 рр. [39]

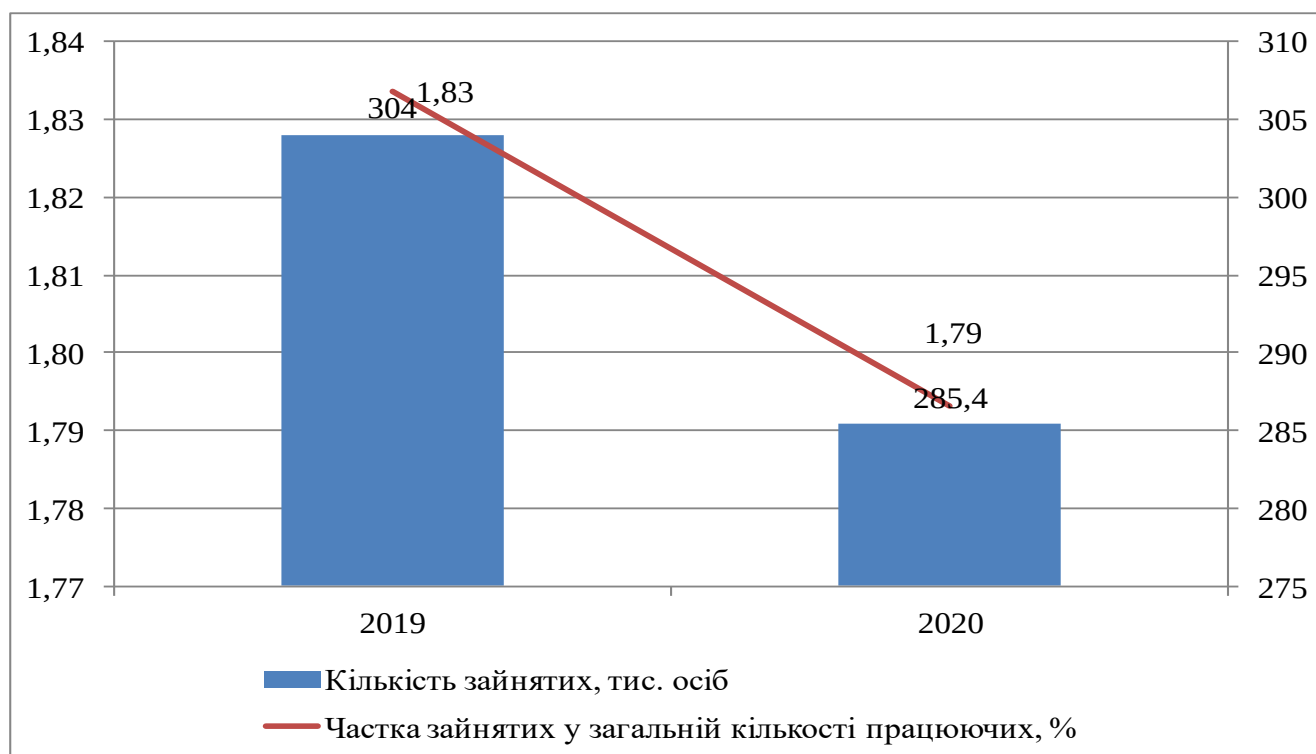

Рисунок 2.7 – Кількість зайнятих у сфері тимчасового розміщування й організації харчування у 2019-2020 рр.[39]

Так, скорочення кількості зайнятих у сфері туризму та ресторанній сфері у 2020 р. порівняно із 2019 р. становило 18,6 тис. осіб (йдеться передусім про офіційно працевлаштованих працівників, хоча їхня кількість не дорівнює загальному обсягу зайнятості у наведених сферах), що становить скорочення на 6,12 %, тобто, підтверджується, що внаслідок пандемії сфера громадського харчування та готельного бізнесу продемонстрували ознаки кризового стану.

Також спостерігається зменшення кількості зайнятих у досліджуваних сферах у загальній кількості зайнятих в українській економіці. Так, у 2019 р. частка зайнятих у сфері тимчасового розміщування й організації харчування складала 1,83 % від загальної кількості зайнятих, а у 2020 р. вона скоротилася до 1,79%.

Отже, слід зауважити, що становище ринків ресторанних послуг та туризму, зазнало значних негативних змін внаслідок пандемії коронавірусу нового типу, яка розгорнулася з кінця 2019 р.

На даний момент поки що не оприлюднені дані щодо діяльності суб'єктів українського ресторанного ринку та ринку туризму за 2021 р., але за оцінками експертів, ринок втратив майже 20% наявних оборотів – за відомостями дослідження Опендатабот, станом на кінець березня 2021 р. 77% діючих кафе та ресторанів генерують 81% оборотів (у порівнянні з періодом до пандемії). Всього, за відповідною інформацією Опендатабот, з початку пандемії та оголошення карантину скорочення кількості відкритих закладів громадського харчування оцінюється до 32%.

У ситуації, що склалася, особливої важливості набувають заходи державної підтримки економіки країни, у тому числі – підтримка суб'єктів малого та середнього бізнесу, оскільки саме МСП є переважаючими формами господарювання для сфер туризму та ресторанного бізнесу. Це має особливе значення, оскільки участь МСП в економіці покращує її структуру, здатна забезпечити інноваційний розвиток та зростання зайнятості.

Визначення безпеки в галузі туризму як сукупності факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму, знайшло своє відображення в Законі України «Про туризм».

16 червня 2020 року Верховна Рада України підтримала проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки у сфері культури, творчих індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з обмежувальними заходами, пов'язаними з коронавірусною хворобою». (COVID-19)»[48].

У червні 2020 р. було внесено відповідні постанови до Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 392» [50].

Рекомендовано органам виконавчої влади, іншим державним органам, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності, зокрема, в 10 і пізніший час приступати до роботи у суб'єктів господарювання, які здійснюють такі види економічної діяльності, як тимчасове проживання та громадське живлення.

Також рекомендується забезпечувати роботу підприємств громадського харчування, зокрема прийом відвідувачів у приміщеннях, за умови забезпечення протиепідемічних заходів, у тому числі дотримання дистанції не менше ніж 1,5 м між сидячими місцями за сусідніми столами та розміщення не більше чотирьох клієнтів. одного столу (за винятком дітей віком до 14 років), та за умови, що суб'єкт господарювання, який здійснює таку діяльність, є оператором продовольчого ринку відповідно до Закону України «Про основні засади та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів», та враховуючи забезпечення засобами індивідуального захисту (у тому числі захист особи, очей, рук) та використання відвідувачами, крім часу прийому їжі, респіраторів або захисних масок, у тому числі саморобних.

МОЗ затвердило проект рекомендацій щодо роботи готелів у період карантину у зв'язку з поширенням COVID-19. Ця постанова була затверджена Головним санітарним лікарем України та набула чинності з 22 травня 2020 року. Так, зокрема, серед пом'якшення умов карантину згадувалася можливість надання підприємствами громадського харчування своїх послуг при наданні відвідувачам у приміщеннях з анти- епідемічних заходів, а саме: відстань між сидячими за сусідніми столами не менше 1,5 м та розміщення за одним столом не більше чотирьох осіб (за винятком дітей до 14 років).

Відповідно до сучасних викликів у вересні 2020 р. до Верховної Ради України внесено проект «Закону про внесення змін до Закону України «Про туризм» та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму», який 29 квітня 2021 р. було прийнято за основу у першому читанні. Зокрема, проект забезпечує закріплене Конституцією України право на безпечні

для життя та здоров'я умови при поїздках, а також надання туристам можливості безкоштовного отримання медичної, юридичної та іншої невідкладної допомоги.

Одним із важливих документів щодо стабілізації функціонування та перспектив ринку гостинності в Україні внаслідок пандемії є Дорожня карта розвитку конкурентоспроможного туризму в Україні, розроблена за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Основною метою цього документа є пошук шляхів розкриття туристичного потенціалу країни та мінімізації наслідків пандемії COVID-19 [9].

Підбиваючи підсумки оцінки впливу пандемії коронавірусу COVID-19 на діяльність туристичного та ресторанного бізнесу, слід зазначити, що в Україні у цих сегментах економіки за останні роки відбулися позитивні зміни: збільшився товарообіг, збільшилася кількість підприємств, знизилося безробіття. Натомість у результаті пандемії коронавірусу, початок якої можна офіційно визначити за нокдауном 12 березня 2020 року, відбулося зростання безробіття та згорання ділової активності.

Починаючи з березня 2020 року у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19 Україна почала вживати заходів щодо обмеження поширення захворювання. Суворість цих заходів слід оцінити як суттєву, Карантин передбачав закриття більшості організацій та вводив обмеження на пересування всередині країни, що мало істотний негативний вплив на ресторанну галузь та руйнівне - на індустрію гостинності. При цьому саме населення, прагнучи знизити можливість зараження, змінило свої споживчі звички, обмеживши відвідування закладів громадського харчування та туристичні поїздки. У результаті в 2020-2021 роках стався суттєвий спад у сфері туризму та ресторанного бізнесу, навіть суттєвіший, ніж під час кризи 2014-2015 років.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПОЛІПШЕННЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

3.1. Розширення джерел фінансування соціальної сфери

Соціальна сфера регулюється в нашій країні державними програмами соціального забезпечення (соціальне страхування, соціальна допомога) та системою соціальних послуг. Збільшенню витрат на ці цілі з державного бюджету перешкоджають економічні потрясіння, спад виробництва, розбудова багатьох сфер економіки, що нині відбуваються. У цьому зв'язку існує необхідність доповнення діючих програм соціального забезпечення, а також залучення нових джерел фінансування соціальної підтримки та розвитку тих галузей соціальної сфери, які мають значний нереалізований потенціал.

Розширення джерел фінансування соціальної сфери може відбуватися за рахунок підвищення ефективності державного фінансового контролю в Україні. Наразі питання методичного забезпечення державного фінансового контролю фінансування соціальної сфери в Україні вирішується по-різному. Як показали результати досліджень, у 66% випадків контрольні органи керуються офіційними нормативними документами, і лише у 34% – мають власні розробки у вигляді внутрішніх стандартів, документів з контрольного та експертно-аналітичного діловодства, правил та норм поведінки/трудового розпорядку, звітних форм оцінки якості своєї роботи та ін. [20]

На нашу думку, саме Міністерство фінансів має стати основним ініціатором процесу розробки методичного забезпечення всіх контрольно-аналітичних органів, координувати роботу об'єднань відповідних суб'єктів контролю серед регіональних представництв із залученням наукових організацій та установ, що перевіряються.

Основними напрямками удосконалення процесу державного фінансового контролю (ДФК) видатків бюджету на фінансування соціальної сфери повинні стати:

- створення органів зовнішнього та внутрішнього державного аудиту та законодавче забезпечення їх роботи; інтегрування у загальну систему роботи органів фінансового контролю;
- розробка на основі єдиних принципів та підходів стандартів державного аудиту та фінансового контролю з урахуванням міжнародних напрацювань та національних особливостей;
- створення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців у сфері фінансового контролю;
- затвердження методичних рекомендацій щодо проведення ДФК витрат на утримання соціальної сфери у розрізі окремих галузей;
- запровадження єдиної інформаційної платформи для оптимізації процесу прийняття управлінських рішень на етапах попереднього, наступного та поточного контролю витрачання бюджетних коштів на утримання соціальної сфери.

Основою для розробки заходів, що сприяють підвищенню ефективності видатків бюджету на фінансування соціальної сфери, є результати фактичної оцінки ситуації, що склалася. Етапи реалізації цього процесу представлені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Етапи реалізації процесу оцінки ефективності видатків бюджету на фінансування соціальної сфери [33]

Етап	Зміст етапу
1	Розрахунок показників економічної та соціальної ефективності
2	Бальна оцінка одержаних результатів. Розрахунок рівнів економічної та соціальної ефективності.
3	Визначення інтегрального показника ефективності видатків бюджетних коштів на утримання соціальної сфери. Ухвалення рішення про ефективне/неефективне використання бюджетних коштів
4	Визначення заходів стягнення у разі неефективного використання бюджетних коштів.
5	Розробка заходів щодо підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Неефективне використання бюджетного фінансування соціальної сфери передбачає застосування відповідальності до особи (як фізичної, так і юридичної), яка допустила подібне. Проте законодавство України не визначає відповідальність за факт порушення принципу ефективності використання бюджетних коштів та унеможливорює застосування адекватних заходів стягнення.

Подібна ситуація викликає необхідність удосконалення бюджетного законодавства (у частині визначення поняття та критеріїв ефективності використання бюджетного фінансування), а також адміністративного або кримінального права (у частині встановлення заходів відповідальності).

Узагальнюючи сказане вище, наголосимо, по-перше, на необхідності удосконалення чинного законодавства, а, по-друге, на обов'язковості індивідуального підходу до кожного суб'єкта соціальної сфери при оцінці ефективності бюджетного фінансування.

Підвищення ефективності видатків бюджету на фінансування соціальної сфери є актуальним для всіх установ, причому, для більшості з них це є першорядним завданням. Звертає увагу, що окремі проблеми соціальної та економічної ефективності мають схожі рішення. Це стосується двох аспектів: фінансування діяльності та якості наданих послуг (проведених робіт).

У процесі інтерпретації результатів оцінки ефективності видатків бюджету на фінансування соціальної сфери необхідно враховувати два аспекти, що мають важливе значення:

1. На даний час спостерігається певний дисбаланс у розподілі бюджетних видатків: першочергове фінансування соціальних статей (заробітна плата, допомога тощо) та відсутність повноцінної оплати комунальних видатків.

2. Значний вплив на чисельність контингенту, що обслуговується, надає місце розташування установи соціальної сфери. Її перебування в регіоні з низькою щільністю населення обмежує можливості підвищення соціальної ефективності видатків бюджету.

Дія зазначених факторів, по-перше, дуже впливає і на економічну і на соціальну складову ефективності видатків бюджету, а, по-друге, має враховуватись

при оцінці отриманих результатів, прийнятті рішення про рівень ефективності, розробці заходів щодо її оптимізації. Оцінка якості організації бюджетного фінансування повинна включати такі процеси як планування, адміністрування, пролонгований ефект.

Для подальшого розвитку системи соціального захисту населення необхідно запровадити наступні заходи, які ми підтримуємо (рис. 3.1):

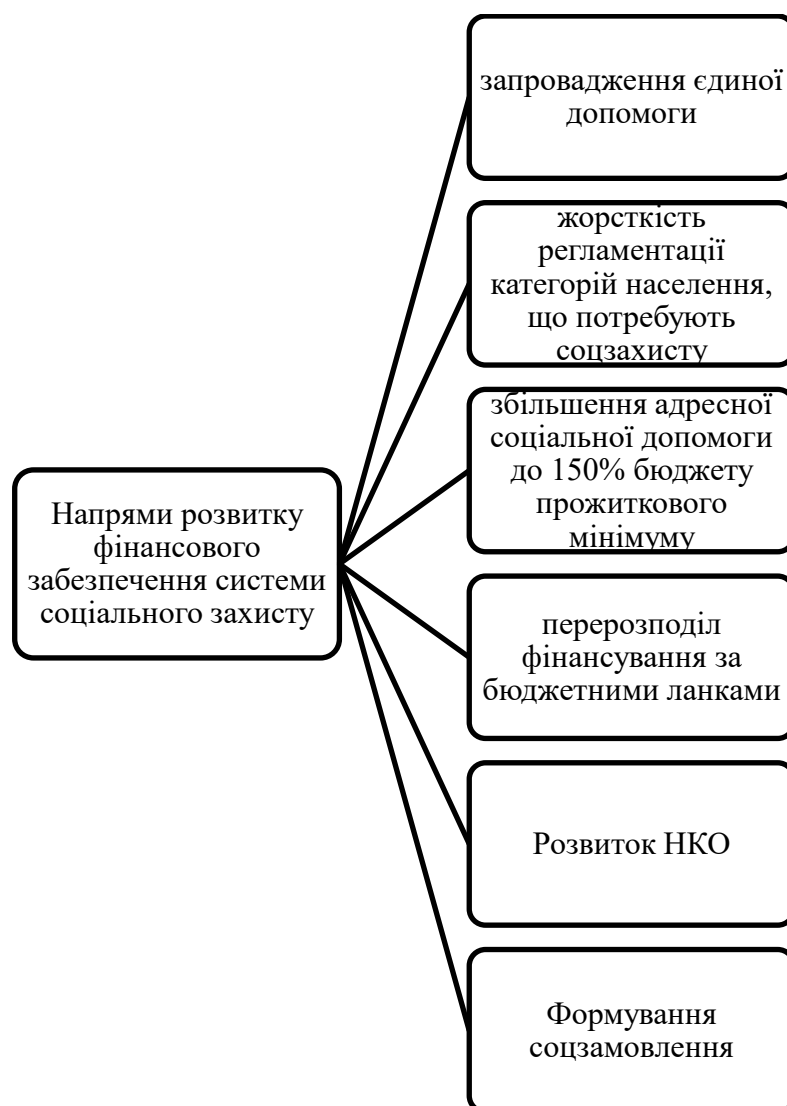

Рисунок 3.1 – Заходи для подальшого розвитку фінансування системи соціального захисту населення [74]

– запровадження єдиної допомоги з високою адресною спрямованістю замість дублюючої одна одну малозначущої допомоги нужденним категоріям населення;

- жорсткість регламентації таких категорій з одночасною перевіркою ступеня їх потреб;
- збільшення адресної соціальної допомоги до 150% бюджету прожиткового мінімуму;
- перерозподіл фінансування за змістом системи соціального захисту між державним та місцевими бюджетами;
- розвиток приватних форм господарювання та некомерційних організацій у галузях соціальної сфери;
- формування соціального замовлення та залучення до його виконання суб'єктів господарської діяльності.

Крім цього, для зниження утриманських настроїв, а також скорочення витрат на соціальний захист населення слід здійснювати перехід від матеріальної допомоги до програм соціальної адаптації громадян, які опинилися у важкій життєвій ситуації, що складаються з комплексу заходів щодо стимулювання зацікавленості індивіда у самостійному вирішенні своїх проблем.

На наш погляд, основною відмінністю більш сучасних підходів від традиційно сформованого організаційно-економічного механізму управління соціальною сферою є істотне розширення набору інструментів, що використовуються при регулюванні соціальних процесів. Насамперед, це пов'язано з поступовим переходом усієї системи управління від застосування переважно програмно-цільових методів до використання проєктного підходу. Схема організаційно-економічного механізму управління соціальною сферою повинна включати додаткові інструменти соціального регулювання, що базуються на проєктному підході та відображати змістовну, рівневу та функціональну сторони соціальної політики.

Незважаючи на те, що програмний підхід активно і широко використовується практично у всіх галузях економіки, цільові програми не позбавлені недоліків. До найбільш істотних, на нашу думку, можна віднести такі:

- цілі та основні завдання програм сформульовані у загальному вигляді та не передбачають механізму їх досягнення;
- відсутня конкретність у змісті деяких програмних заходів;
- проблеми, що вирішуються під час виконання програм, сформульовані нечітко;
- відсутні кількісні орієнтири досягнення цілей;
- не опрацьовані варіанти альтернативних методів вирішення проблем та ін. [79, с. 620]

Якщо ці недоліки не будуть виправлені, то подальший розвиток програмного підходу не буде успішним. Частково рішенням може стати перехід переважно до проєктного методу управління, що, до речі, підтверджується і політикою уряду (у частині національних пріоритетних проєктів).

Якщо національні проєкти відбивають пріоритети лише на рівні держави, то на рівні конкретних організацій соціальної сфери для вирішення проблем можна використати практику соціального проєктування.

Таким чином, соціальний проєкт виступає основним інструментом реалізації проєктного підходу до управління соціальною сферою на локальному рівні. При цьому він може існувати у двох формах: з одного боку як самостійний документ, з іншого – як частина соціальної програми.

Зазначимо, що для реалізації будь-якого проєкту організації потрібні певні ресурси: матеріальні (для формування матеріально-технічної бази установи соціальної сфери), людські, інтелектуальні та фінансові, причому останні потрібні як для оновлення матеріально-технічної бази, так і для закупівлі інших необхідних для реалізації проєкту ресурсів. Інакше кажучи, соціальний проєкт дає можливість організації соціальної сфери задовольнити повністю чи частково існуючі потреби (насамперед у ресурсах).

Таким чином, вигоду внаслідок реалізації соціального проєкту отримає і об'єкт, і суб'єкт проєктної діяльності. Тобто, з одного боку, населення як цільова група та основний об'єкт управління соціальним проєктом задовольняє свої потреби та вирішує проблеми. З іншого боку, сама організація соціальної сфери,

яка є суб'єктом проєктної діяльності, в результаті реалізації проєкту зміцнює матеріально-технічну базу, підвищує матеріальну та моральну задоволеність працівників, оскільки участь у проєкті гарантує їм можливість додаткового заробітку, накопичує досвід проєктної діяльності, що дає новий поштовх для проєктування. Загалом такі ефекти формують імідж організації соціальної сфери як ключового суб'єкта соціальної політики, заснованої на проєктному підході.

Ефективним механізмом коригування загальної стратегії економічних та соціальних реформ, заснованих на інноваційних методах та технологіях, має стати широке використання маркетингових підходів. Їх застосування дозволяє врахувати специфіку управлінських структур у проведенні інвестиційної, фінансової та соціальної політики. Соціальний маркетинг все більше стає однією із функцій стратегічного управління. Без стратегії неможливо вирішити складні соціальні проблеми, які постають перед органами публічного управління.

Таким чином, тільки спільне використання інструментів організаційно-економічного регулювання, що застосовуються як на державному, так і на регіональному рівні, дозволить у короткий термін підвищити ефективність діяльності соціальних секторів і за сприяння структурної розбудови економіки створити сприятливі умови для подальшого зростання рівня та якості життя населення.

3.2. Шляхи удосконалення організації дистанційного навчання учнів та студентів

Українська освіта в умовах пандемії COVID-19 зіткнулася з великою кількістю викликів, не відповівши на які вона може легко втратити свою конкурентоспроможність на освітньому ринку.

Першим суттєвим викликом є невідповідність рівня підготовки випускників запитам роботодавців. Так вважають 91% роботодавців.

Перенасиченість ринку праці фахівцями, які не мають практичних навичок, виросла в серйозну проблему, як економіки, так і освіти.

Другий виклик – це надлишок інформації. Нині не бракує інформаційних ресурсів. Виникає проблема не тільки для учнів та студентів, а навіть для викладачів, в умінні орієнтуватися у величезному інформаційному масиві, класифікувати та аналізувати його. Найважливіше завдання для викладача – навчити учня та студента працювати з інформаційними ресурсами, визначати їхню значущість та цінність. При цьому викладач сам має навчитися цього.

Таким чином, виявляється наступний виклик: відповідність рівня інформаційно-комунікаційної компетентності викладача запитам сучасної освіти. Інформаційно-комунікаційна компетентність (ІКТ-компетентність) сучасного викладача, на думку фахівців Світового банку Г. Патріноса, Д Грешема, Р. Доннеллі, повинна включати (рис. 3.2):

- здатність викладача вирішувати професійні завдання з використанням сучасних засобів та методів інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ);
- особистісну якість викладача, характеристику, що відображає реально досягнутий рівень підготовки у сфері використання засобів ІКТ у професійній діяльності;
- особливий тип організації предметно-спеціальних знань, що дозволяють правильно оцінювати ситуацію та приймати ефективні рішення у професійно-педагогічній діяльності, використовуючи ІКТ.

Пропонуємо доповнити даний алгоритм дій, що дозволяє відповісти на цей виклик:

- сформуванню модель рекомендованої поведінки викладача, включаючи поведінку у непередбачуваних контекстах, для використання при атестації викладачів;
- запровадити електронне портфоліо для використання при атестації викладачів, а також підвищення їх мотивації до саморозвитку;

- розробити та впровадити у програми підготовки та підвищення кваліфікацій викладачів модулі з розробки онлайнових курсів та ефективного використання доступних онлайнових ресурсів;
- посилити у діючих програмах підготовки та підвищення кваліфікацій викладачів освоєння методик створення зворотного зв'язку протягом усього процесу навчання та створення мотиваційного середовища.

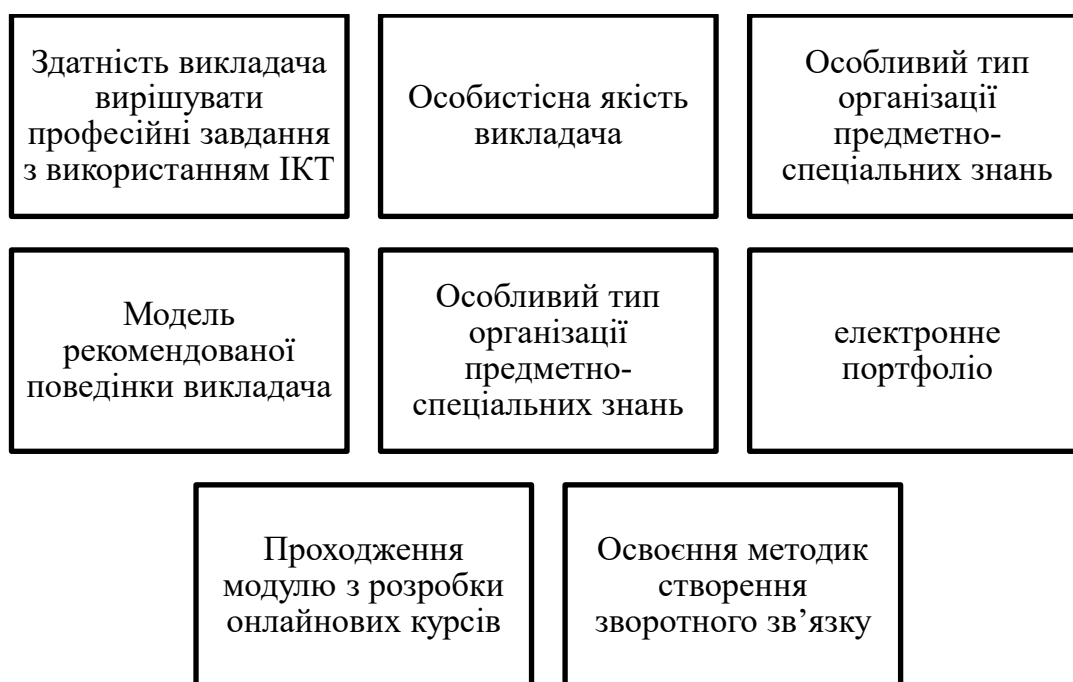

Рисунок 3.2 – Складові інформаційно-комунікаційної компетентності викладача [5]

Ще один виклик освіти – витіснення фахівців із середнім рівнем знань. Ці фахівці не зможуть конкурувати у майбутньому, їх замінять роботи та автомати. Затребуваними будуть фахівці з високим рівнем знань та компетенцій. Цифровізація виробничих процесів призведе до підвищення вимог до кваліфікації спеціалістів, ускладнить перелік професійних компетенцій. Тому система освіти має стати гнучкою та рухливою.

Четвертий виклик – старіння викладацького складу. Ця проблема не нова і вирішується дуже повільно у нашій країні, а в умовах пандемії COVID-19 вона ще

більше загострюється. Не всі викладачі старшого віку здатні ефективно перейти на нові технології дистанційного навчання.

В Україні у 2020 р. період самоізоляції збігся з четвертою навчальною чвертю у школярів. Батьки були змушені допомагати своїм дітям розбиратися з онлайн-навчанням за рахунок власної дистанційної роботи, що додало в суспільстві градусу напруженості. Це відбувалося на тлі безперервних розмов про повсюдний і загальний перехід нашої освіти на віддалений формат.

Тривоги батьків можна зрозуміти: при «дистанційці» страждає здоров'я дітей, змушених довгий час перебувати перед монітором комп'ютера, порушується процес соціалізації дітей, ізольованих від спілкування з однолітками. Неминуче страждає і якість шкільної освіти: учень не отримує від вчителя якісного та своєчасного зворотного зв'язку, що заважає відпрацьовувати та закріплювати навчальні навички тощо.

Позитивний момент у цій ситуації – те, що дистанційні технології отримали потужний імпульс до розвитку. Вони не вимагають прив'язки до стін навчального закладу та проїзду в транспорті або оплати шкільного харчування.

Поширення коронавірусу спровокувало миттєве перенесення освітнього процесу в електронне середовище. Сьогодні, згадуючи події, як мінімум, дворічної давнини, ми розуміємо, що всі чутки про перспективу підготовки відеолекцій, переведення тестових завдань в електронну оболонку, нарешті, сама ідея створення вузу без викладача була зовсім не плодом чиеїсь фантазії, а найімовірніше, відображенням інформації про глобальний інноваційний проект у системі освіти, головна мета якого полягає у створенні smart-education.

Розумна освіта (smart-education) передбачає перенесення освітнього процесу у цифрове середовище. Незаперечна перевага smart-технологій полягає у наданні учням можливості отримувати знання скрізь і завжди, в індивідуальному режимі та обсязі. Поряд із вагомими перевагами «розумна освіта» має серйозні недоліки [1].

Здавалося б, що може бути краще можливості отримувати освіту в будь-якому місці і в будь-який час, якщо є телефон або планшет, а також бездротовий

високошвидкісний Інтернет? На жаль, практика організації дистанційного навчання показує, що якщо у деяких випадках реальні об'єктивні проблеми з Інтернетом (дощова та вітряна погода, перебої в електропостачанні та ін.) не дозволяють учням та студентам бути активними учасниками освітнього процесу, то інші користуються цією можливістю з метою забезпечення пасивної присутності на заняттях, посиляючись на проблеми зі зв'язком, коли викладач переходить до індивідуального опитування студентів. Таким чином, виходить, що учень, присутній на занятті заочно, уникає отримання незадовільної оцінки і фактично не пропускає заняття, забезпечуючи собі право не відпрацьовувати пропущену тему.

Оцінювання відповідей/робіт учнів та студентів – обов'язкова складова процесу навчання. Виникає резонне питання: що робити викладачеві, якщо пасивна присутність студентів на заняттях стає системою? Якщо організація семінарського заняття передбачає безпосередній онлайн контакт з учнями, які його всіляко уникають? Відповідь очевидна: досвідчений педагог, зацікавлений у позитивних результатах своєї праці, знайде індивідуальний підхід до студентів: дозволить виконувати завдання у письмовій формі, завантажить завдання у тестовій формі в електронну оболонку, словом, створить необхідні умови для забезпечення студентам можливості набувати знання, відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії.

У подібній ситуації зростає навантаження на викладача, якому потрібний помічник. Таким помічником може стати тьютор. Важливо розуміти, що тьютор – не вчитель, а персональний наставник. Завдання та діяльність тьютора не пов'язані з безпосередньою передачею знань. Тьютор займається процесом самоосвіти студента. Учні та студенти, які пасивно присутні на заняттях, на жаль, не зацікавлені в самоосвіті, а це означає, що такий формат роботи буде безуспішним. Крім того, тьюторство в практиці української вищої освіти, на жаль, поки що знаходиться в зародковому стані, тому викладачі змушені самотійно вирішувати всі проблеми, що виникають у процесі реалізації дистанційного навчання.

Можливість здобувати освіту в будь-якому місці і в будь-який час деякі учні розуміють у прямому сенсі і виходять на заняття з салонів автомобілів/таксі, галасливих терас кафе, парків, прибережних зон, що значно відволікає не тільки самих студентів від навчального процесу, не дозволяє давати повноцінні відповіді на питання викладача, брати активну участь у дискусіях, а й заважає іншим учасникам освітнього процесу з низки відволікаючих чинників.

Такі учні дають собі багато поблажок, водночас висувають дуже високі вимоги до технічного боку організації заняття викладачем і виявляють крайнє нетерпіння у разі поганої чутності, перебоїв у роботі Інтернету та ін.

Істотно змінилося ставлення студентів до навчання. Приблизно третина учнів із переходом на дистанційне навчання самовільно обрали «заочну форму» отримання знань. У невеликій кількості випадків така ситуація пояснюється суттєвою різницею в часових поясах, необхідністю кардинально перебудувати режим дня і, як показує практика, свідомі та відповідальні учні, як правило, не зловживають своїм становищем і лише у виняткових випадках просять про поблажливність. Для багатьох інших швидше і простіше здати відпрацювання за пропущеними темами, у більш зручний час, коли навчальний матеріал вже добре опрацьований успішними студентами, отримані відповіді на завдання в тестовій формі та ін., ніж 2-3 години на занятті. На жаль, у цій ситуації викладачі виявляються безсилими, і лише самодисципліна учня, повага до викладача і пізнавальний інтерес до предмета, що вивчається, є визначальними факторами, відповідального ставлення до занять, організованих у дистанційній формі.

Дистанційне навчання внесло свої корективи у взаємини викладача та студента. Сьогодні, з метою вивільнення часу для проведення занять професійного профілю в режимі реального спілкування зі студентами на платформі Zoom, низку гуманітарних предметів учням доводиться освоювати самостійно. Необхідно підтримати думку О. Пищуліної, що в даній ситуації навантаження на студентів зросло в рази і, незважаючи на те, що на вивчення теоретичного матеріалу учень витрачає той самий обсяг часу, що і при підготовці до семінарського заняття, виконання письмових завдань на тему (вирішення

ситуаційних завдань, письмові відповіді питання та ін.) забирає набагато більше часу, ніж робота під час семінарського заняття. У зв'язку з цим, заощаджуючи час на вивчення складніших і важливих, на їх думку, дисциплін, студенти копіюють відповіді одногрупників, виконують завдання колективно, що перешкоджає адекватному оцінюванню робіт студентів, розпізнанню їх індивідуальних особливостей та здібностей, не дозволяє організувати навчання на основі індивідуально-диференційованого підходу. Сухі коментарі, що надсилаються викладачем у відповідь на роботи студентів, є єдиним способом встановлення з ними зворотного зв'язку. Імперсоналізація, знеособлення студентів – так можна охарактеризувати дистанційне навчання без безпосередньої аудиторної контактної роботи з учнями [41, с. 87].

Колосальних масштабів досягло академічне шахрайство. Академічне шахрайство – складне та багатопланове явище, що включає завантаження робіт (есе, рефератів, курсових робіт, статей та ін.) з Інтернету; списування та студентський плагіат (коли учні, найчастіше видають роботу, виконану добре встигаючим одногрупником за свою, не змінюючи нічого всередині файлу, що пред'являється на перевірку, часто навіть ні ім'я, ні номер групи); фотографування питань та правильних відповідей тестових завдань для проведення як для поточної, так і проміжної атестації з подальшим поширенням серед однокурсників та ін. На жаль, студенти практикують академічне шахрайство і під час семінарських онлайн занять. Тепер не потрібно запам'ятовувати визначення термінів, адже є Інтернет-помічники, які завжди знайдуть відповіді на запитання викладача.

Небезпеку представляє така проблема дистанційної освіти, як підміна понять: вільний доступ до інформації за допомогою смартфонів студенти сприймають за справжні особисті знання, це формує почуття хибної компетентності. У зв'язку з цим викладачеві не варто забувати і про виховні аспекти навчання, закликаючи студентів до свідомого оволодіння навчальним матеріалом, академічної чесності та відповідальності за знання, вміння та навички, які вони набувають.

У сучасних умовах більшість вищих навчальних закладів як один з найважливіших векторів розвитку своєї діяльності обирають віртуальну мобільність. Істотний компонент розширення та поглиблення даної стратегії – організація мережевої взаємодії навчальних закладів, що служить, з одного боку, інструментом формування міжрегіонального освітнього простору, з іншого – імпульсом до розвитку регіону, забезпечуючи його соціокультурні, політичні та економічні зв'язки з іншою державою. А високий рівень академічної мобільності студентів – це ще й один із показників, який визначає імідж вузу, місце у різноманітних рейтингах вищої освіти, зокрема міжнародних.

Мережеві форми реалізації освітніх програм застосовуються з метою підвищення якості освіти, використання сучасних освітніх технологій та засобів навчання, надання учням можливості вибору різних профілів підготовки та спеціалізацій, поглибленого вивчення навчальних курсів, предметів, дисциплін, модулів, більш ефективного використання наявних освітніх ресурсів. Мережеве навчання в нашій країні – досить нова форма організації освітнього процесу, що визначає великий інтерес до її реалізації.

Очевидно, ефективність та успіх будь-якої форми навчання залежить від оцінки якості його організації та одержаних результатів. Хочеться сподіватися, що дані про недоліки та недоробки у створенні умов для реалізації дистанційного навчання дозволять оптимізувати режим, форми, методи його організації з метою досягнення вищих показників ефективності.

Таким чином, для удосконалення організації дистанційного навчання учнів та студентів, необхідно:

- підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності викладача відповідно до запитів сучасної освіти;
- посилення гнучкості та рухливості системи дистанційного навчання за рахунок цифровізації навчальних процесів;
- поступове омолодження викладацького складу;
- вибудовування якісного та своєчасного зворотного зв'язку між викладачем і здобувачем освіти;

- запровадження розумної освіти (smart-education), що передбачає перенесення освітнього процесу у цифрове середовище;
- подальша індивідуалізація підходу викладачів до освітніх потреб учнів і студентів в системі дистанційного навчання;
- повсюдне запровадження посади тьютора, як помічника викладача, що займається процесом самоосвіти студента;
- істотна зміна ставлення студентів до навчання за рахунок сприяння розвитку самосвідомості;
- посилення адміністративних заходів боротьби з академічним шахрайством;
- розширення та поглиблення стратегії віртуальної мобільності, мережових форм реалізації освітніх програм.

3.3. Рекомендації щодо пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на рекреаційно-туристичний та ресторанний комплекси та їх ефективність

Широта міжгалузевих зв'язків, переважання малого та середнього бізнесу, жорсткий зв'язок товару з територією у рекреаційно-туристичний галузі надають особливої актуальності новим вимогам щодо застосування проєктного підходу у розвитку вітчизняного туризму.

Успішний туристський проєкт здатний, на думку фахівців офісу Фонду Конрада Аденауера в Україні, пом'якшити соціально-економічний вплив пандемії на рекреаційно-туристичний бізнес, повинен мати такі основні ознаки (рис. 3.3)

- географічна близькість суб'єктів господарювання;
- спільність цілей та інтересів учасників;

- всебічна (в рамках цього туристського проєкту) інтеграція та співпраця підприємств, наукових установ, навчальних закладів, органів місцевої влади;
- постійне вдосконалення застосовуваних технологій, раціональне поєднання традиційного та цифрового інструментарію;
- об'єднання зусиль для просування та збуту туристських послуг;
- обмін знаннями та досвідом між учасниками туристського проєкту;
- державна та муніципальна підтримка та розвиток підприємств, пов'язаних із здійсненням туристського проєкту.

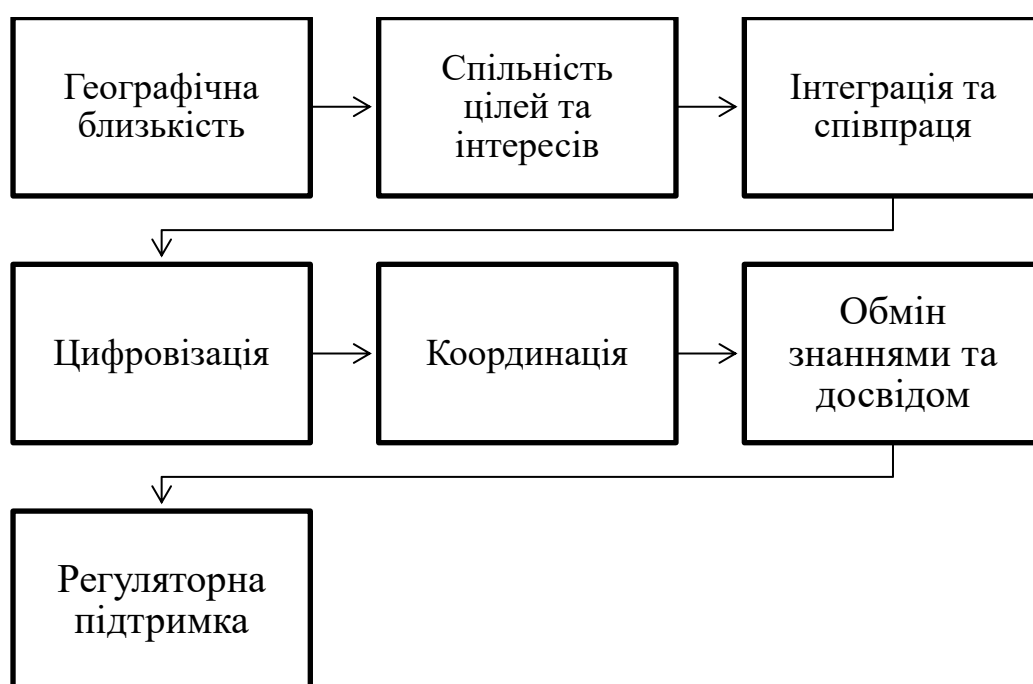

Рисунок 3.3 – Ознаки успішного туристського проєкту, що здатний пом'якшити соціально-економічний вплив пандемії на рекреаційно-туристичний бізнес [36]

При прийнятті рішень про формування та розвиток туристських проєктів, необхідно, насамперед, виявити та провести аналіз усієї туристично-рекреаційної системи на тих територіях, що можуть увійти до майбутнього проєкту. За підсумками аналізу обов'язковим є складання класифікації об'єктів за низкою показників: щільність, відстань, стан інфраструктури, наявність засобів розміщення тощо.

Також доцільно скласти опис суміжних територій, зокрема за такими показниками як: середньорічний потік туристів, туристські атрактори, обмеження для розвитку туризму. Отримані дані допоможуть визначити, наскільки обрана під туристський проєкт територія конкурентоспроможна порівняно з сусідніми, а також це дозволить намітити подальші напрямки взаємодії.

Далі аналіз можна проводити з урахуванням таких параметрів:

1. Особливості природно-рекреаційного простору.
2. Культурно-історичний потенціал.
3. Інфраструктурні можливості – характеристики туристичної інфраструктури, а також якісний і кількісний опис загальної соціально-економічної інфраструктури території.

4. Продуктовий потенціал галузі туризму. Визначається наявністю різноманітних пропозицій у сфері дозвілля та туристичних маршрутів, доступних для вибору. Можна виділити такі критерії для угруповання туристських пропозицій: ціна, тривалість, цільова група, вид туризму, спосіб пересування. Отримані дані можна відобразити або у табличному варіанті, або у вигляді діаграми.

5. Маркетингові можливості можна, на наш погляд, оцінити за такими критеріями:

- сила туристського бренду території (наявність бренду, особливості бренду, пізнаваність бренду, передумови для ребрендингу);
- канали комунікації з цільовою аудиторією та зовнішнє інформаційне поле (важливі такі характеристики: загальні параметри сайту, якість контенту, інфографіка, віджети соціальних мереж, елементи, що посилюють «причетність» користувача до контенту сайту, інтерактивність).

6. Людський капітал. Кількісні та якісні параметри людського капіталу визначають: можливості розширення ринків збуту; різноманітність послуг, що надаються; якість сервісу промисловості туризму; рівень гостинності території. Важливі такі показники, задіяні у промисловості туризму та гостинності людських ресурсів і загальні показники населення території: загальна чисельність,

чисельність працівників, зайнятих у сфері туризму та суміжних областях у великих та середніх організаціях та у сфері малого підприємництва, рівень оплати праці [63].

Якщо існують (або виникають) передумови для здійснення альтернативного проєкту, порівняння всіх наявних варіантів доцільно проводити за такими параметрами, як:

- характеристика причин виникнення альтернативного туристського проєкту;
- цільові групи, на які він спрямований;
- ключовий атрактор альтернативного проєкту (території);
- легенда місця (імідж території);
- ключові події у рамках даного проєкту;
- характеристика турпродуктів;
- ключові об'єкти інфраструктури;
- обмеження у реалізації.

Оцінка можливостей включає визначення потенціалу впливу та ймовірності виникнення зовнішніх факторів, які можуть позначитися та сприяти реалізації туристського проєкту, наприклад, його включення до регіональних та загальнодержавних цільових програм з розвитку туризму; популяризація внутрішнього туризму; програми запровадження податкових вирахувань за придбання туру всередині країни; зростання витрат населення на відпочинок та подорожі.

Важливо аналізувати не тільки можливості, а й ризики. Основними ризиками, на наш погляд, є:

- відсутність підтримки ключовими стейкхолдерами;
- низький рівень споживчого попиту;
- відсутність приватних інвестицій;
- скорочення державних інвестицій;
- низький рівень кооперації;

- дефіцит людських ресурсів;
- пандемія, карантин.

Також необхідно враховувати як негативні, і позитивні наслідки від здійснення того чи іншого туристського проєкту. Серед негативних наслідків можна назвати: недовикористання об'єктів туризму; зростання соціальної напруги; створення нерентабельних об'єктів. Як позитивні наслідки можуть виступати: створення нових робочих місць; підвищення привабливості території для молоді; розвиток сфери освіти та культури регіону; підвищення вкладу галузі у валовий регіональний продукт.

Результатами реалізації такого туристського проєкту можуть стати:

- збільшення туристського потоку;
- підвищення інвестиційної привабливості;
- широке охоплення ринку;
- вирішення низки соціальних проблем.

Вважаємо, що такий підхід можна використовувати при первинному обґрунтуванні доцільності включення того чи іншого регіону до туристських проєктів певної спрямованості в умовах пандемії.

На етапі реалізації вже сформованих туристських проєктів також дуже важливим стає регулярний контроль за ходом його реалізації, за рівнем якості туристських послуг і рівнем задоволеності споживачів, за тим, наскільки відповідають отримані результати від його реалізації тим показникам, які були заплановані – з метою внесення відповідних корективів.

Оцінка якості послуг, що надаються в рамках туристського проєкту, має бути двосторонньою: з боку споживачів турпослуг та з боку тих, хто їх надає. І в тому, і в іншому випадку визначити якість можна за такими критеріями:

- доступність;
- безпека;
- співвідношення ціни та якості;
- компетентність персоналу/виробника послуги;

- умови надання туристської послуги (якість навколишнього простору);
- репутація організації, що надає послуги та ін.

В результаті будуть виявлені існуючі проблеми, очікування споживачів щодо якості послуг, що дозволить визначити ключові завдання щодо підвищення ефективності роботи учасників туристського проекту.

В умовах пандемії, на думку фахівців, насамперед почне відновлюватися внутрішній туризм, оскільки країни виходитимуть із карантинних заходів неоднаково і не в один час. Кризова ситуація має підштовхнути український туристичний бізнес до створення нових туристських продуктів, залишаючи гроші у економіці країни.

У цих непростих умовах потрібно сконцентрувати всі ресурси на розвитку внутрішнього туризму за обов'язкової участі транспортних компаній, туристичних агенцій та готельного бізнесу.

Наступне питання, що виникає в даній ситуації: чи будуть бажання туристів підкріплені фінансовими можливостями в цей непростий період, оскільки купівельна спроможність населення значно знизилася. Тому розвиток основних напрямів соціального туризму нині, як ніколи, є актуальним.

В результаті економічної ситуації, що склалася, в туріндустрії відбудуться істотні зміни запитів туристів в бік соціального туризму: заміна тривалих поїздок турами вихідного дня, заміна закордонних поїздок виїздом в найближчі міста або сільську місцевість, тобто, зміщення попиту у бік дешевших туристських товарів. Ще одним вкрай ймовірним наслідком кризи стане зростання уваги туристів до безпеки пропонованих турів.

Як свідчить практика, розвиток соціального туризму має позитивний вплив на інфраструктурну складову регіонів, гарантуючи постійну роботу представникам сфери туризму в період міжсезоння та в низький сезон, сприяє створенню нових робочих місць, сприяє подолання відмінностей у рівні життя різних категорій населення нашої країни.

Соціальний туризм нині може стати універсальним напрямом для всіх без винятку українських регіонів, оскільки основні споживачі цього продукту –

представники соціально незахищених груп населення – є у кожному населеному пункті. Тому перед органами публічної влади кожного регіону треба поставити завдання щодо подальшого розвитку соціального туризму, що забезпечує доступність туристських послуг для мільйонів людей з обмеженим рівнем доходів по всій країні [73].

Розвиток соціального туризму в Україні дедалі більше стає невід’ємною частиною соціально-економічного розвитку, оскільки зачіпає інтереси мільйонів соціально незахищених громадян, які мають обмежені фінансові можливості скористатися послугами туризму. Тому соціальний туризм певною мірою може бути ефективним засобом соціального захисту малозабезпечених громадян у боротьбі з бідністю.

Слід зазначити, що успішному розвитку соціального туризму заважає ціла низка стримувальних факторів, з якими йому доводиться стикатися:

- відсутність сучасної туристичної інфраструктури для громадян з обмеженими можливостями здоров’я, що не дозволяє повною мірою створювати умови для безбар’єрного середовища;
- відсутність належного нормативно-правового регулювання, що дозволяє суворо регламентувати, хто з пільгових категорій туристів, на які подорожі, де і коли може отримати належні йому бюджетні кошти та ін.

Крім того, підвищення стандартів якості з обслуговування соціального туризму відповідно до сучасних вимог хоча і не є бар’єром, проте вимагає значних витрат ресурсів і відбивається на темпах розвитку даного сегмента.

Привертає увагу можливість реалізації соціального проєкту туризму для старшого покоління, який дозволяє людям старшого віку вирішити одне з найістотніших питань, пов’язаних з їхньою соціальною інтеграцією та отриманням можливості подорожувати.

Цей проєкт повинен включати:

- створення доступного туристського середовища з урахуванням економічних факторів та наявності інфраструктури, створення особам старшого покоління умов для масових турів;

- культурно-пізнавальні, оздоровчі та інші програми, адаптовані для людей похилого віку;
- організація зайнятості фізично активних громадян похилого віку у сфері культури та туризму;
- створення стандартів якості туристичного обслуговування для громадян похилого віку;
- створення міжрегіонального обміну туристськими групами громадян похилого віку.

У рамках подальшого розвитку соціального туризму в Україні необхідно:

- створити систему субсидування перевезень соціально незахищених категорій населення до місця відпочинку;
- підтримувати роботодавців, які беруть участь у програмах соціального туризму шляхом повної або часткової компенсації своїм працівникам витрат на відпочинок;
- здійснювати подальший розвиток механізмів державно-приватного партнерства та інших форм залучення приватних інвестицій;
- підвищувати інвестиційну активність програм соціального туризму, залучаючи позабюджетні кошти фінансування;
- здійснювати спеціальні заходи та програми підтримки соціально значимих видів туризму, таких як дитячий туризм, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий та ін.;
- удосконалювати нормативно-правову базу, що забезпечує соціально-значущі види туризму [73].

Таким чином, можна говорити про високу актуальність розвитку соціального туризму, який благотворно впливає на регіональні економічні системи і економіку країни в цілому, сприяє створенню робочих місць, подолання сезонності у сфері туризму, відмінностей у рівні життя різних категорій населення. Реалізація основних напрямів у сфері соціального туризму може стати одним із важливих стимулів для розвитку туристичної галузі в цілому.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та ЗМІ за останні десятиліття справило значний вплив на туристичний та готельний сектор, сприяло створенню нових моделей розвитку, реорганізації сфери туризму та збільшенню як їх потенційних можливостей, так і ризиків. ІКТ є потужним інструментом, який розширює поле стратегічних рішень і підвищує ефективність галузі. В останні роки використання інформаційно-комунікаційних технологій стало невід'ємною частиною індустрії туризму.

Швидке впровадження нових технологій у сфері туризму призвело до змін у розумінні природи цього виду діяльності та його економічної складової. Ефективна та високошвидкісна інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій та програмне забезпечення в галузі туризму та гостинності стають провідними факторами сталого зростання фінансово-економічних показників.

Інформаційно-комунікаційні технології спрощують відносини між клієнтами, керівниками, центрами відповідальності в ланцюжках поставок, поєднуючи інформаційні потоки в єдине джерело, що полегшує безліч операцій: вибір продукту, замовлення, виконання, відстеження, оплату та звітність, які можуть бути виконані з за допомогою простої інструментальної платформи. Зрештою ІКТ скорочують витрати, дозволяючи постачальнику перебувати у безпосередньому контакті зі споживачем, і навіть впливають зайнятість, підвищуючи частку персоналу, зайнятого необхідним технічним обслуговуванням високотехнологічного устаткування.

В умовах пандемії набуває актуальності електронний туризм (E-tourism) як один із складових електронної комерції, динамічний сектор електронної торгівлі, де активно впроваджуються сервіси та технології з просування та продажу товарів та послуг через електронні системи, електронну передачу даних, управління розподілом, електронний маркетинг (онлайн-маркетинг), онлайн-транзакції, електронні канали передачі даних; автоматичну інвентаризацію використовуваних систем управління та автоматичний збір даних.

Специфічна діяльність у галузі електронного туризму вимагає, щоб туроператори, туристичні агенції та інші організації, зацікавлені у розвитку

туризму у віртуальному просторі, надавали послуги через спеціалізований портал. Цей процес зачіпає як туристів, так і туроператорів та туристичних агентів.

З поширенням Інтернету споживачеві туристичних послуг надається можливість самотійного виходу на постачальника даних послуг та замовлення їх безпосередньо у профільного виробника. Масовий перехід споживача онлайн робить туроператора зайвим у цьому процесі, а робота споживача безпосередньо з виробником послуги стає все більш популярною, знижуючи фінансові та організаційні ризики клієнта.

Усе це істотно змінює алгоритм поведінки туриста. Він все частіше сам здійснює планування свого маршруту та пов'язаних із ним супутніх сервісів.

З іншого боку, важливою умовою підвищення конкурентоспроможності, збільшення обсягу споживання туристських послуг, особливо в умовах пандемії, стає віртуальний туризм. В умовах коронавірусу тема віртуального туризму особливо актуальна, хоча в науковій літературі поки недостатньо освітлена. Віртуальний туризм – це діяльність індивіда, що дозволяє за допомогою використання сучасної комп'ютерної техніки та комунікаційних мереж створити та отримати максимально реалістичну сенсуальну інформацію про бажану DESTИНАЦІЮ з числа реально існуючих без фактичного переміщення до неї.

Таким чином, віртуальний туризм дозволяє зробити будь-яку, незалежно від часу, відстані та вартості, онлайн-подорож.

Як правило, серед основних виділяють такі цілі віртуального туризму:

- інформаційно-ознайомчу;
- рекламно-демонстраційну;
- культурно-просвітницьку;
- освітню;
- соціально-реабілітаційну.

Слід зазначити, що віртуальний туризм має цілу низку незаперечних переваг у порівнянні з традиційним туризмом (рис. 3.4).

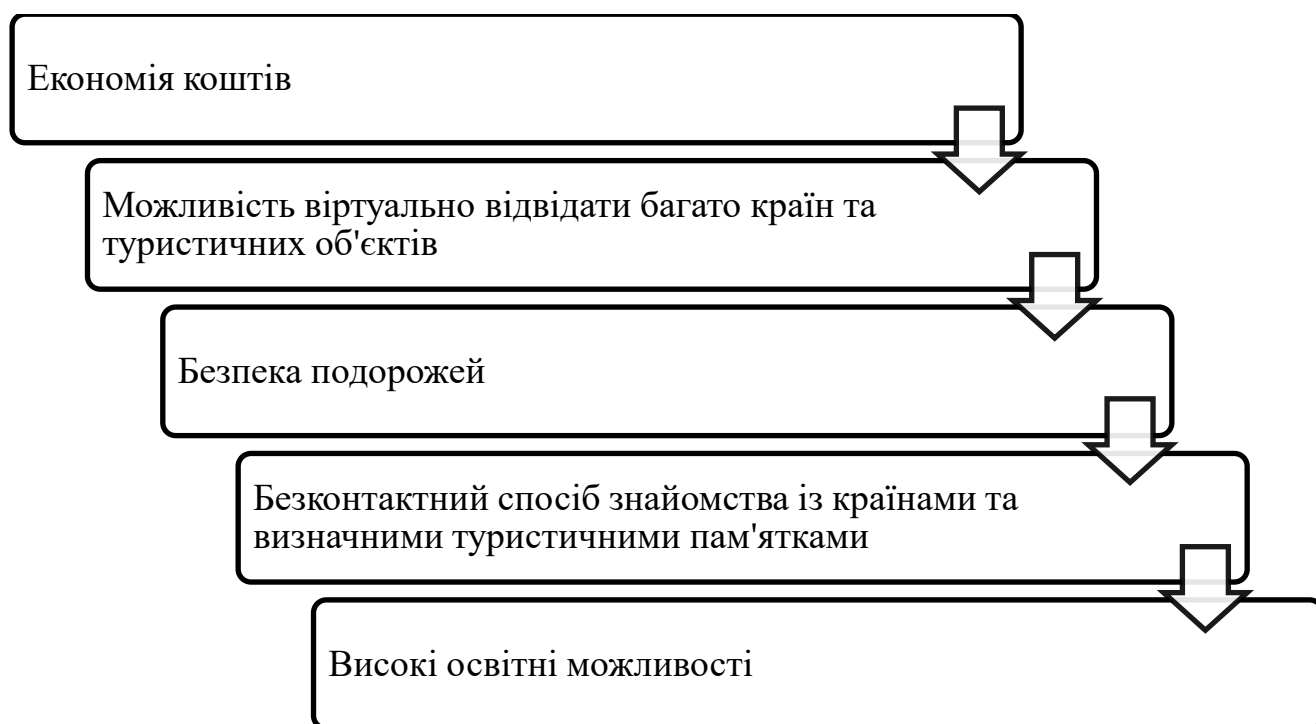

Рисунок 3.4 – Переваги віртуального туризму [61]

1. Економія коштів. Багато віртуальних турів, особливо в умовах пандемії, можна зробити за невеликі гроші або навіть безкоштовно. Для віртуального туризму немає жодного значення відстані та існуючі кордони між країнами. Віртуальна подорож, що здійснюється в межах будинку або офісу, більш комфортна, зручна і безболісна. Крім того, віртуальний туризм може бути використаний як реклама, для залучення нових клієнтів, що сильно впливає на поліпшення розвитку тієї компанії, яка надає такі послуги. Але найголовніше: випадання посередників із ланцюжка «споживач-постачальник» дозволяє віртуальному туризму вигравати в матеріальному та часовому плані порівняно з традиційним туризмом.

2. Можливість віртуально відвідати багато країн, регіонів та об'єктів, недоступних або важкодоступних при офлайн-подорожі, особливо для маломобільних категорій населення. При цьому перелік осіб, яким віртуальний туризм дає можливість ознайомитися з недоступними їм об'єктами (територіями), значно ширший.

3. Безпека. На відміну від туризму офлайн, ризиків при подорожі через мережу практично немає. Віртуальний туризм – це зручний спосіб ознайомитися з тими чи іншими DESTINATION для тих, хто живе у важкодоступних та віддалених регіонах. Він незамінний в екстремальних ситуаціях, таких як пандемія коронавірусу, важкі та тривалі захворювання. Для людей з обмеженими можливостями пересування, інвалідів, хворих – це, єдина можливість здійснити повноцінну подорож без сторонньої допомоги.

4. Безконтактний спосіб знайомства з країнами та визначними пам'ятками є зручним і привабливим для мандрівників, які не володіють іноземними мовами, оскільки не потребують прямого розмовного спілкування з місцевими жителями.

5. Високі освітні можливості віртуального туризму.

Споживчий електронний туризм охоплює такі аспекти: інформація, електронне бронювання (готелі, транспорт), електронні платежі. Електронний туризм, перш за все, заснований на поширенні інформації, при цьому головна мета – прямий продаж та усунення фізичних та тимчасових бар'єрів у технології електронної комерції. Наприклад, у сфері готельного бізнесу можна говорити про використання функціональних систем бронювання, а також систем бронювання в режимі реального часу. Потенціал прямих продажів дуже високий, оскільки він заснований на ряді переваг, таких як постачальники, автоматизація, зниження вартості онлайн-бронювання традиційними методами, а також збільшення бронювання за допомогою нових інтернет-методів (ПК, мобільні телефони та ін.).

Оцінка ефективності туристично-рекреаційної діяльності має ґрунтуватися на прямих та непрямих результатах, зокрема, на зміні доходів місцевих жителів внаслідок витрат, зроблених іноземними туристами в країні їх тимчасового перебування. Початкове зростання суми витрат туриста викликає ланцюгову реакцію, яка, переходячи до кожного наступного циклу, стимулює численні зміни доходів. Електронний туризм розширює доступ до інформації для всіх зацікавлених сторін, що сприяє збільшенню продажу та, як наслідок, зростанню доходів у місцевій економіці.

Незважаючи на те, що електронний туризм має багато переваг, є і деякі проблеми, які загострюються під час пандемії. Перш за все, це стосується попиту на персоналізовані послуги, які відповідають індивідуальним потребам та інтересам туристів, у поєднанні з відсутністю достатньої інформації про туристичні напрямки.

Тепер розробимо рекомендації щодо пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на ресторанний комплекс. В умовах становлення та розвитку інноваційної діяльності велика увага приділяється підтримці впровадження інновацій під час пандемії. Говорячи про особливості функціонування ресторанної галузі в умовах пандемії, слід визначити особливі риси ведення бізнесу, які дозволили пом'якшити соціально-економічний вплив пандемії.

1) Санітарні норми. Сьогодні це питання для ресторанів набуває особливої важливості, занадто багато вимогливих клієнтів звертають увагу як зберігаються продукти, наскільки дотримується гігієна приготування страв та подальшого сервісу.

2) Відкритий майданчик. Наявність у ресторанного закладу відкритої площадки – стало одним з найважливіших факторів виживання. У закладів, у яких немає майданчика, але є можливість його отримання, – поставили собі таке завдання у пріоритет. Ті заклади, які мають майданчик або терасу – терміново зайнялися перспективами її розширення.

3) Вікно видачі. Представлена особливість притаманна саме карантинній реальності: занадто мало людей тепер здатні на походи до ресторану, тим більш, проводити там багато часу, але при цьому досить значна кількість людей має можливість приходити до видачі замовлень. Така ситуація спричинила для ресторанних закладів необхідність організувати злагоджену роботу швидкого виконання замовлень з наступною безконтактною передачею з кухні через вікно видачі. При цьому важлива побудова чітко і швидко працюючого ланцюжка виконання замовлення, інакше бізнес швидко набуватиме збитків. Однак за умов локдауну, в умовах жорстких обмежень карантину, саме такий конвеєр видачі замовлень може стати не тільки рятівним для бізнесу рішенням, але й може

дозволити закладу швидкого харчування отримувати прибуток, у той час як інші заклади пустують або зовсім закриті.

4) Доставка замовлення. Інший надзвичайно важливий фактор виживання для закладів громадського харчування – присутність онлайн та можливість доставки. Якщо, за оцінками експертів, до карантину доставка була у 35% закладів, то тепер, хоча б номінально, але вона присутня більш ніж у половині випадків [41].

Види доставки, котрими користуються ресторанні заклади:

1) власна доставка: заклад наймає співробітника із власним мопедом або автомобілем. Це зручний варіант для закладу, коли замовлень немало та транспорт не буде довго простоювати;

2) служби таксі. Варіант доставки, за якого заклад домовляється із власником таксі, щоб вартість доставки становила ту ж суму, яку пасажир заплатив би за відповідну відстань. Зазвичай служби таксі зацікавлені в тому, щоб до них звернулися з пропозицією такого співробітництва. Широкого розповсюдження такий спосіб доставки набув серед ресторанних закладів м. Одеси, де замовлення доставляються таксі БОНД.

3) кур'єрські служби, зокрема, GLOVO, які отримують від 25% комісії з замовлення. Однак заклади, що знаходяться у невеликих містах мають можливість домовитися із місцевою кур'єрською службою про фіксовану ставку на доставку, без прив'язки до суми замовлення.

4) агрегатори доставки – Екіпаж та подібні сервіси, які отримують від закладу 25% до 40% комісії з замовлення, а також додаючи вартість безпосередньо доставки.

Для того, щоб ресторанний заклад мав змогу забезпечити ефективно замовлення, необхідно порекомендувати запровадження трьох видів онлайн-першоджерел для оформлення замовлень:

1. Власний сайт, який матиме обов'язкову мобільну версію та для якого має бути забезпечений високий органічний та / або неорганічний трафік, а також зручна навігація по широкому асортименту закладу.

2) Додаток для смартфона. Додаток для замовлення здатний забезпечити велику кількість завантажень. Водночас слід зауважити, що приріст завантажень безпосередньо залежить від рейтингу (відгуків) у PlayMarket і AppStore.

Серед недоліків додатків є необхідність забезпечення, щоб клієнт не забував про контроль замовлення у смартфоні. Крім того, додатку необхідно отримання прав для відображення повідомлень.

3) Бот для месенджерів, котрий надає можливість запросити велику кількість клієнтів через QR-код або посилання. Такі боти також відкривають значні можливості реалізації персонального підходу до клієнтів. Крім того, присутність у списку контактів месенджерів є постійною безкоштовною рекламою закладу, тим самим постійно нагадуючи клієнтам про заклад.

Таким чином, ситуація з коронавірусною інфекцією розкрила і показала, наскільки значна кількість підприємств громадського харчування були неготові до форс-мажорних ситуацій. Однак, незважаючи на те, що COVID-19 негативно позначився на ресторанному бізнесі та сфері громадського харчування, в той же час він послужив сильним поштовхом для розвитку та адаптації сучасних клієнтських технологій у сфері громадського харчування, у тому числі, із цифровими інструментами, беручи до уваги соціально-економічну ситуацію у галузі ресторанного бізнесу, що склалася у світі та в Україні.

Таким чином, для пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на рекреаційно-туристичний та ресторанний комплекси та їх ефективність, можна рекомендувати:

- застосування проєктного підходу у розвитку вітчизняного туризму;
- акцент на розвиток внутрішнього туризму;
- розвиток основних напрямів соціального туризму;
- розвиток електронного туризму (E-tourism) та віртуального туризму;
- запровадження трьох видів онлайн-першоджерел для оформлення замовлень у галузі ресторанного бізнесу: власного сайту, додатку для смартфона, бота для месенджерів.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки і запропонувати такі рекомендації:

1. Визначено, що структуру соціальної сфери складають основні чотири комплекси, які віднесені до різних груп соціально-культурних та матеріально-побутових складових:

- освітньо-духовна (освіта та наукова діяльність, культура і мистецтво);
- соціально-побутова (житлово-комунальне господарство; побутове обслуговування; торгівля і громадське харчування) та соціально-комунікаційна (зв'язок, пасажирський транспорт, виставкова діяльність);
- соціально-оздоровча (охорона здоров'я; рекреаційно-туристичний комплекс; фізкультура і спорт);
- соціальний захист і забезпечення (установи соціального захисту).

2. З'ясовано, що управління соціальною сферою – це механізм реалізації цілей соціальної політики, заснований на законодавчо встановлених імперативах, що визначають реальний рівень життя населення. Управління соціальною сферою полягає у створенні правового простору для її функціонування, а також у здійсненні регуляторного впливу суб'єктів управління.

Реалізація соціальної політики відбувається з використанням групи методів: державного регулювання, ринкового самоуправління та суспільних технологій.

Інструментами досягнення стратегічних пріоритетів соціальної політики є наступні: оподаткування, бюджетні трансферти, приватна благодійність, підтримка громадських ініціатив.

У дослідженні розроблено у табличному вигляді організаційну структуру управління соціальною сферою в Україні та визначено основні завдання відповідних суб'єктів.

3. Проаналізовані проблеми в системі соціального захисту України, спричинені пандемією. Так, за чисельністю населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму у 2020 році порівняно із 2021 роком збільшилося на 0,2 млн. осіб (з 0,4 млн. осіб до 0,6 млн. осіб), що у відносному виразі становить приріст у 50%. Це свідчить про серйозний негативний вплив пандемії коронавірусу нового типу на соціальну сферу – причому цей вплив стосувався передусім найбільш вразливих груп населення.

Наведені дані Державної служби статистики показують, що якщо для сфери освіти вдалося запобігти суттєвому падінню середньомісячного показника оплати праці штатних працівників, то для індустрії туризму та готельного бізнесу спостерігається значне падіння доходів внаслідок впливу пандемії. В цілому за рік показник середньомісячної заробітної плати штатних працівників сфери туризму становив 6 026 грн., що на 18,6% менше, ніж показник січня-березня.

Складна економічна ситуація, викликана поширенням коронавірусної інфекції, що призвела не тільки до зниження доходів населення, але й скорочення робочих місць та збільшення безробіття. Збільшення частки безробітних за період склало 1,6 п. п. Загалом про суттєвий вплив пандемії коронавірусу на ринок праці, отже доходи населення і фінансові можливості соціального захисту, свідчить також зростання протягом 2019-2021 рр. середньої тривалості пошуку роботи – якщо до початку пандемії безробітний, в середньому, знаходив роботу за 5 місяців, то у 2020 р. термін пошуку становив вже півроку, а у 2021 році – 7 місяців.

Таким чином, зазначимо, що у 2020 році фінансування соціального захисту та соціального забезпечення майже повністю забезпечувалося за рахунок коштів державного бюджету, що спричиняє необхідність подальшої розробки більш досконалого фінансового механізму економічного регулювання даного процесу з метою запобігання впливу пандемії коронавірусу нового типу на соціальну сферу України.

4. Доведено, що при переході на дистанційне навчання з серйозними проблемами зіткнулися практико-орієнтовані вузи або практико-орієнтовані факультети/програми всередині ВНЗ (медичні та технічні вузи, вузи транспорту та культури, природничо-наукові факультети з великим обсягом лабораторних робіт у навчальному процесі). Вони також були змушені зосередитись на освоєнні теоретичного матеріалу на шкоду отриманню практичних компетентностей.

В процесі дослідження ми звернули увагу на проблеми, які виникають під час організації дистанційного навчання у період карантину:

- технічне забезпечення учасників освітнього процесу;
- психолого-педагогічний та методичний супровід дистанційного навчання;
- санітарно-гігієнічні умови організації дистанційного навчання;
- неефективність самостійної роботи здобувачів освіти;
- необізнаність здобувачів освіти, в першу чергу школярів, із правилами безпеки в мережі Інтернет.

5. Проведений аналіз впливу пандемії коронавірусу COVID-19 на діяльність підприємств туристичного та ресторанного бізнесу дозволив відзначити, що скорочення кількості зайнятих у сфері туризму та ресторанній сфері у 2020 р. порівняно із 2019 р. становило 18,6 тис. осіб, що становить скорочення на 6,12 %, тобто, підтверджується, що внаслідок пандемії сфера громадського харчування та готельного бізнесу продемонстрували ознаки кризового стану.

Як видно з проаналізованих даних, період 2019-2020 рр., незважаючи на кризу, що спричинена пандемією, став роками зростання кількості вітчизняних підприємств ресторанного бізнесу та з надання послуг мобільного харчування на внутрішньому ринку – за підсумками 2019 р. визначено 48 398 господарюючих суб'єктів у наведеній сфері, а за підсумками 2020 р. відбулося їхнє зростання до 51 069 од. (+5,5% протягом періоду).

Водночас відзначимо, що для сфери туризму спостерігалася інша ситуація протягом всього періоду – зокрема, у 2020 р. відбулося скорочення кількості

господарюючих суб'єктів українського туристичного ринку – на 12,9%, це свідчить, що ринок туристичних послуг продемонстрував стійке скорочення по відношенню до попереднього періоду внаслідок пандемії. Це пояснюється тим, що криза, яка торкнулася туристичного ринку та індустрії гостинності, мала значно більш системний та поглиблений характер, ніж для ресторанного ринку, який все ж так мав можливості хоча б частково працювати під час локдаунів.

Тобто, за даних товарообігу можна підтвердити попередній висновок про значно гірше становище туристичного ринку, порівняно із ресторанним.

Отже, починаючи з березня 2020 р., у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19, Україна почала вживати заходів, спрямованих на обмеження поширення хвороби. Суворість даних заходів доцільно оцінити як значну, локдаун передбачав закриття більшості організацій та вводив обмеження на пересування всередині країни, що мало значний негативний вплив на ресторанну галузь та руйнівний – на індустрію гостинності. Водночас і власне населення, прагнучи знизити ймовірність зараження, змінило свої споживчі звички, обмеживши відвідування закладів громадського харчування та туристичні поїздки. В результаті цього у 2020-2021 р. стався значний спад туристичного та ресторанного бізнесу, навіть значніший, ніж під час кризи 2014-2015 рр.

6. Розширення джерел фінансування соціальної сфери може відбуватися за рахунок підвищення ефективності державного фінансового контролю в Україні. Наголосимо, по-перше, на необхідності удосконалення чинного законодавства, а, по-друге, на обов'язковості індивідуального підходу до кожного суб'єкта соціальної сфери при оцінці ефективності бюджетного фінансування.

Крім того, важливим є впровадження проєктного підходу до фінансування соціальної сфери. Зокрема, соціальний проєкт виступає основним інструментом реалізації проєктного підходу до управління соціальною сферою на локальному рівні. При цьому він може існувати у двох формах: з одного боку як самостійний документ, з іншого – як частина соціальної програми.

7. З огляду на проблеми, які виникають під час організації дистанційного навчання учнів та студентів, запропоновано звернути увагу на відповідність рівня інформаційно-комунікаційної компетентності викладача запитам сучасної освіти.

Доцільно звернути увагу на поширення інноваційного проекту у системі освіти, головна мета якого полягає у створенні smart-education. Розумна освіта (smart-education) передбачає перенесення освітнього процесу у цифрове середовище. Незаперечна перевага smart-технологій полягає у наданні учням можливості отримувати знання скрізь і завжди, в індивідуальному режимі та обсязі.

Але, поряд із вагомими перевагами, «розумна освіта» має серйозні недоліки. У подібній ситуації зростає навантаження на викладача, якому потрібний помічник. Таким помічником може стати тьютор. Завдання та діяльність тьютора не пов'язані з безпосередньою передачею знань. Тьютор займається процесом самоосвіти студента.

8. Рекомендовано, з метою пом'якшення соціально-економічного впливу пандемії на рекреаційно-туристичний та ресторанний комплекси та підвищення їх ефективності, запровадження проектного підходу до розвитку вітчизняного туризму.

Розвиток соціального туризму в Україні зачіпає інтереси мільйонів соціально незахищених громадян, які мають обмежені фінансові можливості скористатися послугами туризму. Тому соціальний туризм певною мірою може бути ефективним засобом соціального захисту малозабезпечених громадян у боротьбі з бідністю. Реалізація основних напрямів у сфері соціального туризму може стати одним із важливих стимулів для розвитку туристичної галузі в цілому.

Специфічна діяльність у галузі електронного туризму вимагає, щоб туроператори, туристичні агенції та інші організації, зацікавлені у розвитку туризму у віртуальному просторі, надавали послуги через спеціалізований портал. Цей процес зачіпає як туристів, так і туроператорів та туристичних агентів. Слід зазначити, що віртуальний туризм також має цілу низку незаперечних переваг у порівнянні з традиційним туризмом.

Говорячи про особливості функціонування ресторанної галузі в умовах пандемії, слід визначити особливі риси ведення бізнесу, які дозволили пом'якшити соціально-економічний вплив пандемії: санітарні норми, відкритий майданчик, вікно видачі, доставка замовлення.

Для того, щоб ресторанний заклад мав змогу забезпечити ефективне замовлення, необхідно порекомендувати запровадження трьох видів онлайн-першоджерел для оформлення замовлень: власний сайт, який матиме обов'язкову мобільну версію, додаток для смартфона, бот для месенджерів.

Однак, незважаючи на те, що COVID-19 негативно позначився на ресторанному бізнесі та сфері громадського харчування, в той же час він послужив сильним поштовхом для розвитку та адаптації сучасних клієнтських технологій у сфері громадського харчування, у тому числі, із цифровими інструментами, беручи до уваги соціально-економічну ситуацію у галузі ресторанного бізнесу, що склалася у світі та в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична довідка щодо організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину. URL: <https://cutt.ly/XDWn3h7>
2. Балджи М. Д., Допіра І. А., Однолько В. О. Економіка та організація торгівлі : навчальний посібник. Київ : Кондор-видавництво, 2017. 368 с.
3. Василик А. В. Забезпечення професійної працездатності персоналу в умовах нової соціоекономічної реальності. / А. В. Василик, О. М. Білик, І. Ю. Пітько // Проблеми економіки. – 2021. – № 3 (49). – С. 160-166.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ : ВТФ «Перун», 2009. - 1736 с.
5. Вплив COVID-19 на освіту – рекомендації та можливості для України. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/opinion/2021/04/02/the-impact-of-covid-19-on-education-recommendations-and-opportunities-for-ukraine>.
6. Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на права, свободи і безпеку людини в інформаційній сфері: Матеріали другої наук.-практ. студ. конф., м. Київ, 18 листоп. 2020 р. / Упоряд. : В. М. Фурашев, С. Ю. Петряєв, О. А. Самчинська. – Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського», Вид-во «Політехніка», 2020. – 96 с.
7. Гребенюк Г. М., Марценюк Л. В., Задоя В. О., Пікуліна О. В. Трансформація та розвиток підприємств ресторанного бізнесу України в умовах пандемії. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 7. С. 14-19.
8. Дехтяр О. А. Управління соціальною сферою в умовах формування інноваційної економіки України. Держава та регіони. 2013. № 2(42). С. 165-170.
9. Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
10. Жеребило І. В. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти. Проблеми економіки. 2020. №

1. - С. 283-289.

11. Жук О. Б. Фінансове забезпечення реалізації соціальної політики держави: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Львів, 2017. 314 с.

12. Звіт про виконання боротьби з бідністю в Україні у 2016 – 2020 рр./ Міністерство соціальної політики України, 2021. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vidbulas-prezentaciya-analitichnogo-zvitu-bidnist-ta-nerivni-mozhливosti-ditej-v-ukrayini>

13. Зінь Е. А. Регіональна економіка : підручник / Е.А. Зінь. - Київ : ВД «Професіонал», 2007. - 528 с.

14. Калініченко О. О. Організаційно-економічний механізм розвитку соціальної сфери України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Київ, 2014. 24 с.

15. Кальницька М. А. Теоретичні підходи до визначення соціальної сфери та особливості її функціонування в Україні. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 10. - С. 529-534.

16. Кизименко Л. Д., Бедна Л. М. Словник-довідник соціального працівника. URL: <http://ipp.lp.edu.ua/Library/004/004.html>.

17. Колот А. М., Герасименко О. О. Соціальна держава: генезис та перспективи розвитку. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2017. № 1. С. 8-36.

18. Комплексний пакет загальнодержавних антикризових заходів подолання наслідків пандемії та створення передумов до сталого соціально-економічного зростання / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Харків, 2020. – 68 с.

19. Коронавірус і соціальний захист: між реформою і кризою. URL: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-sotsialnyi-zakhyst-mizh-reformoiu-i-kryzoiu>.

20. Костюк І. В. Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2015. 265 с.

21. Кришень О. В. Теоретико-методологічні аспекти регіональної

соціальної політики в період сучасних трансформацій: дис. ... канд. наук з держ. упр: 25.00.01. Дніпро, 2020. 241 с.

22. Куценко В. І. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект: монографія / Куценко В. І., Остафійчук Я. В. – Київ: Оріони, 2005. - 400 с.

23. Кучин С. П. Сутність та динаміка розвитку соціально-культурної інфраструктури в Україні як об'єкту державного регулювання. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 1. С. 88-92.

24. Лист МОН від 11 березня 2020 р. №1/9-154 URL: <https://cutt.ly/ODWDL9t>

25. Лист МОН від 13 березня 2020 р. №1/9-161 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/13.03.2020/1_9-161.pdf

26. Лист МОН від 23 березня 2020 р. № 1/9-173. URL: <https://cutt.ly/MDWPcpk>

27. Лист МОН від 27 березня 2020 р. № 1/9-179 URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/72189/

28. Лист МОН від 31 березня 2020 р. № 1/9-182 URL: <https://cutt.ly/zDWGYta>

29. Лопушняк Г. С. Організація праці в умовах пандемії коронавірусу COVID – 2019 / Г. С. Лопушняк, Л. В. Щетініна Л.В. URL: http://projects.dunehd.com/bitstream/handle/2010/36595/nmetau_21-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

30. Лопушняк Г. С. Разработка интегрированного комплекса рычагов эффективного управления развитием санаторно-курортных предприятий / Г.С. Лопушняк, З.М. Бурик, В.В. Кирилюк // The caucasus. Economic and social analysis journal. – 2020. – Т. 1. – Вип. 35. – С. 20-30.

31. Лук'янова Н. Пандемія коронавірусу: правові механізми захисту трудових та соціальних прав працівників / Лук'янова Н., Зайцева О. // МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я» (LHSI) - Київ, 2021, 38 с.

32. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні : Монографія / О.В. Макарова, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України.- Київ, 2015. – 244 с.

33. Малков Д. І. Роль і функції громадського харчування у національній економіці. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. 2017. Вип. 3. С. 79-87.
34. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Удосконалення фінансування соціальної інфраструктури в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 22. С. 13-16.
35. Набхан О. В., Моїсеєнко Р. О. Державне управління сферою охорони здоров'я як складова соціальної безпеки держави. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 5. С. 110–116.
36. Наслідки епідемії COVID-19 та карантинних заходів для провідних секторів економіки України. Дослідження за результатами глибинних інтерв'ю з власниками та топ-менеджерами українських компаній. — Київ–Харків: Видавець О. А. Мірошніченко, 2020. — 188 с.
37. Николаєва В. І. Державне управління розвитком системи соціальної роботи в умовах транзитивного суспільства: дис. ... докт. наук з держ. упр: 25.00.02. Маріуполь, 2021. 589 с.
38. Олешко А. А. Удосконалення дистанційного навчання в умовах пандемічних обмежень. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 1.
39. Офіційний сайт Державної служби статистики URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
40. Освіта в умовах пандемії у 2020/2021 році: аналіз проблем і наслідків. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv>.
41. Пищуліна О. Соціально – економічні наслідки коронакризи / О. Пищуліна, Центр Разумкова, Видання підготовлене за сприяння Представництва Фонду Ганнса Зайделя в Україні в рамках проекту «COVID-19: наслідки, виклики та можливості для України», Київ, 2021. – 236 с. (Електронний ресурс, 2021_Socialno-Ekonomichni_naslidky_koronakryzy.pdf)
42. Пігуль Н. Г. Основи функціонування соціальної сфери / Пігуль Н.Г.// Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі 2013. № 1 (56). С.

46-50.

43. Пігуль Н.Г. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. Вісник Національного банку України / Пігуль Н., Люта О., Бойко А. // 2015. № 1. С. 30–35.

44. Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери / Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 404. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text>

45. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 500. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-aktiv-kabinetu-ministriv-ukrayini-i170620-500>.

46. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30 березня 2020 р. № 540-IX (ред. від 28.04.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>

47. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням корона вірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30 березня 2020 р. № 540-IX зі зм. від 02 квітня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>

48. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID19) : Закон України від 22 квітня 2020 р. № 3377. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI01905A.html

49. Про внесення змін до Закону України «Про туризм» та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму : Проект Закону від 29 вересня 2020 р. № 4162. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70072

50. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 392: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 червня 2020 р. № 435. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-20-travnnya-2020-t030620>

51. Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211: Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/262-2020-%D0%BF#Text>.

52. Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 392. (ред. від 17.06.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2020-%D0%BF#Text>

53. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> .

54. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF/ed20200311#Text>

55. Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 березня 2020 р. № 406 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizacijni-zahodi-dlyazapobigannya-poshirennyu-koronavirusu-s-ovid-19>.

56. Про освіту : Закон України від 5.09.2017 р. № 2145-VIII, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

57. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII / Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1875-IX від 16.11.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#n482>

58. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vp#Text>

59. Про умови та оплату праці працівників закладів освіти і науки в умовах карантину: Лист МОН від 17 березня 2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-umovi-ta-oplatu-praci-pracivnikov-zakladiv-osviti-i-nauki-v-umovah-karantinu>

60. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2019 – 2021 роки / Департамент економічної стратегії та макроекономічного прогнозування, 2018 // Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 р. № 546. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/>

61. Програма стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19 (інформаційно - аналітичні матеріали), Додаток до Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) на 2020 – 2022 роки, Кабінет Міністрів України, 2020, 88 с. URL: <http://www.kmu.gov.ua> (Електронний документ, [analitichni-materiali-do-programi-stimulyuvannya-1.pdf](#))

62. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.

63. Ситар Л. Й., Скриньковський Р. М. Сучасний стан та проблеми розвитку соціальної сфери України. Ефективна економіка. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3954>.

64. Скриньковський Р.М. Сучасний стан та проблеми розвитку соціальної сфери України / Л. Й. Ситар, Р. М. Скриньковський // Ефективна економіка № 4, 2015

65. Словопедія: Економічна енциклопедія. Соціальна сфера. URL: <http://slovopedia.org.ua/38/53409/384361.html>.

66. Соціальна ринкова економіка: основні орієнтири для України / Під редакцією Р. Клапгама (Німеччина), Представництва Фонду ім. К. Аденауера в Україні, 2015. – 63 с.

67. Соціально-економічна географія України. Соціальна сфера. URL: <http://moodle.mdu.in.ua/mod/page/view.php?id=6075>.

68. Стратегія людського розвитку / Затверджено Указом Президента України від 2 червня 2021 року №225/2021. - <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073>

69. Стратегія національної безпеки України 2020 р. від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

70. Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики [Електронне видання] : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред. А. А. Кравченко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. – 184 с.

71. Сфера праці в умовах глобальної соціоекономічної реальності 2020: виклики для України / А. М. Колот, О. О. Герасименко. – Київ: Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2020. – 34 с. URL: <http://projects.dunehd.com/bitstream/handle/2010/33773/16344.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

72. Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього / Національний інститут стратегічних досліджень, 2020. – URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ukraina-2030-strategiya-zmini-maybutnogo>

73. Україна після коронакризи – шлях одужання : наук. доп. / [Я. А. Жаліло (кер. авт. кол.), Я. Б. Базилук, С. В. Ковалівська, О. О. Коломієць та ін.] ; Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ : НІСД, 2020. – 304 с.

74. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020-2024 рр. очима експертів та молоді) / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України , Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування, Серпень 2020, Консенсус – прогноз № 52. – 50 с. (URL: [Concensus_2020_ukr_52_Aug.pdf](#))

75. Федірко Н. В. Публічне управління соціальною сферою : Практикум / Н. В. Федірко. – Київ, КНЕУ, 2019. – 149 с.

76. Федірко Н.В. Результат – орієнтоване державне фінансування вищої освіти : Європейський досвід та практика України / Н.В. Федірко // Науково-виробничий журнал „Інноваційна економіка», № 5-6, 2019. – С. 55 – 67
77. Федірко О. А. Напрями та інструменти реформування систем публічного адміністрування в ЄС/ О. А. Федірко, Н. В. Федірко// Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток», № 12, 2019. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1533>
78. Хома Н. М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід : монографія / Н. М. Хома ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — Київ : Юрид. думка, 2012. — 591 с.
79. Хома П. Типологія моделей соціальної держави : аналіз основних підходів / П. Хома // Держава та право, випуск 56, 2015. – С. 618 -623
80. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика : Навчальний посібник / А.Г. Ягодка. – Київ, КНЕУ, 2006. – 386 с.
81. Яковюк І. В. Соціальна політика Європейського Союзу: становлення і розвиток / Окладна М. Г., Яковюк І. В.. – Харків. : ТОВ «Оберіг», 2016. – 40 с.
82. Education: From disruption to recovery. UNESCO. URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>
83. Gilbert N. Transformation of the Welfare State [https. URL: oxford.universitypressscholarship.com/](https://oxford.universitypressscholarship.com/).
84. Global monitoring of school closures caused by COVID-19. URL: <https://covid19.uis.unesco.org/global-monitoring-school-closures-covid19/>
85. Lopuschnyak H. Modernization of social dialogue as an imperative for developing social responsibility by business organizations in Ukraine. / H. Lopuschnyak, Y. Marshavin, T. Kitsak, O. Iastremska. // Problems and Perspectives in Management. – 2021. – Volume 1. – Issue 19. – P. 487-498.
86. Lopushnyak G. Innovative Forms of Employment Under the Conditions of Labor Market Transformation / G. Lopushnyak, V. Overchuk, L. Ukraynets, S. Rudakova, D. Kabachenko // International Journal of Economics and Business Administration. – 2020. – Volume VIII. – Issue 3. – P. 139-149.

Додаток А

Трактування сутності терміну «соціальна сфера»

Автори та словники	Визначення
1	2
Федірко Н.В. [75]	«Соціальна сфера – це підсистема національної економічної системи, яка охоплює явища, процеси, види діяльності та об’єкти, забезпечує життєдіяльність суспільства, людини, задоволення потреб і інтересів, створює умови для співіснування і співпраці людей у суспільстві згідно з законами і правилами, сприяє відтворенню нації, розвитку людського потенціалу, покращенню якості життя населення» [75, с. 11].
Ягодка А.Г. [80]	«Соціальна сфера – одна з найважливіших сфер життя суспільства, в якій реалізуються соціальні інтереси всіх верств населення, відносини суспільства і особи, умови праці і побуту, здоров’я, відпочинку». «Соціальна сфера – це сукупність галузей і видів діяльності, підприємств, фірм, закладів та установ, які мають забезпечити задоволення потреб людей у матеріальних благах, послугах, відтворенні роду, створити умови для співіснування і співпраці людей у суспільстві згідно відпрацьованих законів і правил з метою створення мегаполісів, розвитку масових комунікацій, зміцнення держави» [80, с.18]. “Соціальна інфраструктура” — це система галузей народного господарства, діяльність яких спрямована на задоволення соціально-культурних, духовних та інтелектуальних потреб людини (охорона здоров'я, освіта, культура, мистецтво, спорт, житлово-комунальне та побутове обслуговування, громадське харчування тощо).
Жук О. Б. [11]	Соціальна сфера – це «сукупність усіх галузей і видів життєдіяльності суспільства, взаємопов’язаних з державними і недержавними підприємствами, установами та організаціями, функціонування яких спрямоване на задоволення життєвих потреб людей у матеріальних і нематеріальних благах та послугах, забезпечення належного рівня життя громадян та зростання їх благополуччя в державі, а також створення оптимальних умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів» - у вузькому розумінні; Соціальна сфера – це також «одна із основних сфер суспільного життя, основою якої виступає система соціальних відносин, що виникають в процесі життєдіяльності людей та їх спільнот з приводу відтворення головної продуктивної сили суспільства – суспільно активного індивіда (людини), задоволення життєвих потреб людей та формування соціальної справедливості в суспільстві» - у широкому розумінні [11, с. 41]
Калініченко О. О. [14]	«Соціальна сфера – це комплексна система, яка, на відміну від існуючих, об’єднує соціологічну (загальні умови для суспільного відтворення задля врахування інтересів соціальних груп різного рівня) та економічну (матеріальні основи для досягнення високої якості життя населення) складові» [14, с. 8].

Кизименко Л. Д., Бедна Л. М. [16]	«область життєдіяльності людського суспільства, в якій реалізовується соціальна політика держави шляхом розподілу матеріальних і духовних благ, забезпечення прогресу усіх сторін суспільного життя, поліпшення становища людини праці. Соціальна сфера охоплює весь простір життя людини від умов її праці і побуту, здоров'я і дозвілля до соціально-класових і соціально-етнічних відносин» [16]
Куценко В. І., Остафійчук Я. В [22]	«сфера діяльності людей, результатом якої є послуги, що задовольняють потреби суспільства й окремих його членів і пов'язані зі створенням доданої вартості» [22, с. 340]
Кучин С. П. [23]	«життєве середовище, в рамках якого відбувається фізичне і духовне формування особистості. У цьому сенсі її кількісним виміром виступає соціальна інфраструктура, яку складають відповідні підприємства, установи та організації, а якісним - соціальний розвиток, що відображає стан життєвого середовища» [23, с. 89]
Пігуль Н., Люта О., Бойко А. [43]	«сектор економіки, в якому здійснюється виробництво, розподіл і споживання матеріальних та нематеріальних благ, а також відбувається забезпечення розширеного відтворення людського капіталу за участі держави як гаранта підвищення рівня життя населення» [43]
Великий тлумачний словник сучасної української мови [4]	«сукупність галузей, підприємств, організацій, які безпосередньо пов'язані і визначають спосіб і рівень життя людей, їх добробут, споживання (освіта, культура, охорона здоров'я тощо)» [4, с. 1360]
Словопедія [65]	«сукупність галузей, організацій, підприємств, які безпосередньо пов'язані й визначають спосіб і рівень життя людей, їх добробут, споживання. До соціальної сфери відносять освіту, культуру, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, фізичну культуру, громадське харчування, пасажирський транспорт, зв'язок» [65]

Джерело: узагальнено автором за [4; 11; 14; 16; 22; 23; 43; 65, 75,80]

Додаток Б

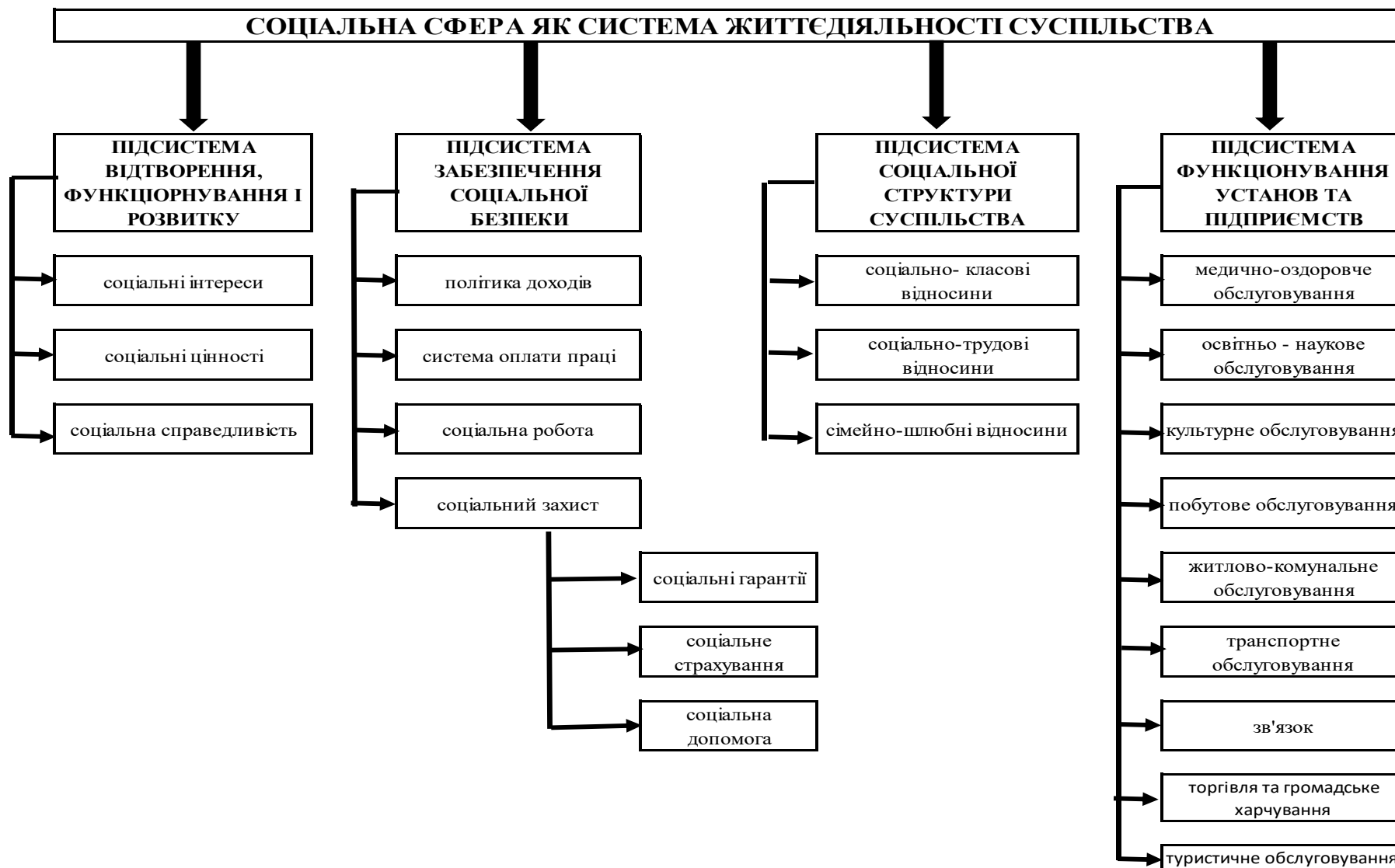
Класифікація основних моделей соціальної політики в державах світу

Види моделей	Основні представники по країнах світу	Основна характеристика моделей
1	2	3
ЛІБЕРАЛЬ НА	США (американська)	Відокремлення соціального захисту від вільного ринку й обмеження захисту лише тих, хто не має інших доходів, крім соціальних виплат. Забезпечується високий рівень і якість життя основної частини населення. Відмінні риси: відсутність уніфікованої системи соціального захисту, мінімалістський підхід до розв'язання соціальних проблем; реалізація федеральних програм на рівні штатів із подвійним фінансуванням із бюджетів обох рівнів; обов'язкове солідарне соціальне страхування; використання перевірки нужденності в усіх програмах соціальної допомоги; розгалужена мережа добровільного медичного страхування, частково регульованого державою; існування приватних закладів із надання платних соціальних і медико-соціальних послуг; активна діяльність благодійних організацій за відсутності політики «соціального замовлення», розвиток волонтерства
	Японія (японська)	Передбачає проведення політики вирівнювання доходів, особливу політику використання робочої сили (система довічного найму з певними сучасними модифікаціями), домінування психології колективізму, солідарності в доходах, досягнення консенсусу між різними суб'єктами у розв'язанні соціально-економічних проблем, виділення питань підвищення життєвого рівня населення в ранг національних пріоритетів
	Канада, Велика Британія, Ірландія (англосаксонська, модель Беверіджа)	Проміжна модель між ліберальною американською і соціально орієнтованою шведською та німецькою моделями. Для неї характерним є активніше, ніж для першої моделі, регулювання соціальних процесів з боку держави, проте нижчий, ніж в останніх двох моделях, рівень оподаткування і перерозподіл ВВПчерез державний бюджет (не більше 40 %)

КОНСЕРВ АТИВНА	Німеччина, Франція, Нідерланди, Швейцарія (модель Бісмарка)	Модель відрізняється сильною роллю держави в системі соціального захисту, держава керує основними каналами перерозподілу коштів. Обов'язковим є соціальне, пенсійне, медичне страхування, виплати по безробіттю і т.д. Допустима можливість більшого втручання держави в життя суспільства, ніж за ліберального режиму. Найбільш важливою особливістю соціальної політики в цій моделі є сильна залежність між особою на ринку праці та її доходами. Страхові виплати доповнюються наданням соціальної допомоги (допомога на дітей і соціальні послуги, а також соціальною допомогою на основі критеріїв доходу)
СОЦІАЛ- ДЕМОКРА ТИЧНА	Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія (шведська модель)	Термін «шведська модель» з'явився наприкінці 1960-х рр. в результаті успішного поєднання у Швеції швидкого економічного зростання з політикою реформ на тлі відносної соціальної безконфліктності в суспільстві. Відзначається надзвичайно високою часткою ВВП, яка розподіляється через бюджет (понад 50 %); соціальна політика тісно пов'язана з державним регулюванням економіки, що має чітко виражену соціальну спрямованість
ПІВДЕН- НОЄВРО- ПЕЙСЬКА	Італія, Іспанія, Греція, Португалія (рудиментарна модель)	Передбачає, що держава практично не бере участі або її роль мінімальна у вирішенні соціальних проблем суспільства. Модель характеризується сильною зосередженістю на захисті традиційної структури сім'ї та підтримці її згуртованості. Велика сім'я забезпечує догляд за дітьми і фінансову допомогу, і тим самим знижує відповідальність держави за розвиток соціальної інфраструктури. Соціальні допомоги розподіляються нерівномірно і виплачуються вибірково

Джерело: [10]

Додаток В
Сутність соціальної сфери та її підсистем

Джерело: за даними [41], [61]

метадані

Заголовок

Управління соціальною сферою в Україні в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19: виклики та можливості

Автор

Москаленко

Навуковий керівник

Маршавін

Інформація

кафедра соціоекономіки та управління персоналом

Перелік можливих спроб маніпуляцій з текстом

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати намісний характер, але частіше характер технічних помилок при копіюванні документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		138
Інтервали		0
Мікропробіли		24
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		213

Обсяг знайдених подібностей

Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

КП 1

25

Діагностика фраз для коефіцієнта подібності 2

КП 2

16534

Кількість слів

КЦ

128088

Кількість символів

Подібності за списком джерел

Проаналізуйте список та аналізуйте, особливо, фрагменти, які паравищують КП 2 (позначено жирним шрифтом). Скористайтесь посиланням "Позначити фрагмент" та перегляньте, чи є вони короткими фразами, розкиданими в документі (видаючи схожості), численними короткими фразами поруч з іншими (можливої плагіат) або великими фрагментами без зазначення джерела (прямий плагіат).

10 найдовших фраз

Копію тексту

порядковий номер	назва та адреса джерела URL або база даних	кількість ідентичних слів (фрагментів)	
1	http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/21_05_2020.pdf	205	1.24 %
2	http://www.pubadm.vemadskyjournals.in.ua/journals/2019/3_2019/3_2019.pdf	138	0.83 %
3	https://ssn2391-4164.blogspot.com/v412.html	130	0.79 %
4	https://ssn2391-4164.blogspot.com/v412.html	124	0.75 %